ՆԵՐԿԱՅ

NERGA - PRESENTE

Մեր մշտահունչ ու մշտարթուն,
Մեր տաղի բուրմ,
Մեր խաղի մոգ,
Անվռեղի զանգակատո՛ւն...

ՊԱՐՈՅՐ ՍԵՒԱԿ

D HIS
AHV
969

«NERGA» (PRESENTE) • I Nos. 77-80 • MAYO-SETIEMBRE 1969

Dr. ALBERTO ANTRANIK EURNEKIAN

(NEUROCIRUJANO)

Especializado en E. Unidos, Inglaterra y Suecia

Atiende en su consultorio de 16 a 20 hs.

LUNES, MIERCOLES y VIERNES

JOSÉ A. PACHECO DE MELO 2483 esq. Av. Pueyrredón

TEL. 80 - 5323 PARTICULAR 71 - 3669

Eneka Argentina

Sociedad Anonima I. C. F. e I

- IMPORTACION
- EXPORTACION
- REPRESENTACIONES
- FINANCIACION
- RADIO - TELEVISION
- ACCESORIOS

Eneka

TUCUMAN 299 - BUENOS AIRES - Rep. Argentina

T. E. 31 - 3363 – 32 - 9539 Cables "ENEKAR" Baires

Ը· ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 77–80 ՄԱՅԻՍ–ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1969

ՆԵՐԿԱՅ

"NERGA" (PRESENTE!")
PERIODICO ARMENIO MENSUAL
Reg. Nacional de la Prop. Intelectual 782788 - 4-10-63

DIRECTOR
V. BAHADRIAN
SARMIENTO 2615
T. E. 48 - 9645
BUENOS AIRES

Տարեկան բաժնեգին
500 Արժանքին փ.
Առտասահման Տլ· 8

Año VIII, Nos. 77-80 MAYO-SETIEMBRE 1969

ՍՓԻՒՌՔԻ ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ՆՊԱՍՏԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Յիսնամեայ Հայ Սփիւռքը կը դալկանայ, կը խամրի, ի հեճուկս նիւթական հարստութիւններու կուտակման, նիւթական չինարարութիւններու եւ արուեստական, վաղանցուկ խանդավառութիւններու: Ներկայ ընթացքով Տարագրութեան ապագան մռայլ է եւ մտահոգիչ:

Անշուշտ Սփիւռքը ինքնանպատակ չէ:

Սփիւռքը պիտի պահուի հայրենիքին համար եւ լաւագոյն օրերու ակնկալութեամբ:

Եթէ կը հաւատանք վերոյիշեալ ճշմարտութիւններուն, մեր հաւաքական կեանքի կազմակերպումը, մեր կրթական, եկեղեցական, մշակութային, ընկերային կեանքը պէտք է պատչաճեցնենք այդ ճշմարտութենէն բխող տրամաբանական եզրակացութեան՝ Հայրենիքը գերագոյն եւ միակ շօշափելի իրականութիւնը է, որ կրնայ երաշխաւորել հայութեան յառաջդիմութիւնն ու յաւիտենականութիւնը

Սկզբունքով եւ խօսքով բոլոր հայերն ալ կ'ընդունին այս ճշմարտութիւնը, որ ընթացիկ կեանքի մէջ չի նուիրագործուիր:

Արդարեւ, Տարագրութիւնը ցարդ հաւաքաբար եւ հետեւողականօրէն ոչինչ կ'ընէ հայրենիքին համար: Հայրենիք, Սփիւռք փոխ–յարաբերութիւններու մասին մտածուած, ծրագրուած, կշռադատուած ազգային ուղեգիծ մը գոյութիւն չունի Սփիւռքի մէջ, թէեւ հայրենիքի մէջ մտայնութիւններն ու տրամադրութիւնները հիմնովին փոխուած են Սփիւռքի նկատմամբ: Տարուէ տարի աւելի զգալի եւ չօշափելի կը դառնայ հայրենիքի հոգա–

ծուխինը Սփիւռքի հանդէպ: Տարագրութեան ճուլումը կանխելու համար հայրենիքի իշխանութիւնն ու ժողովուրդը նիւթական զոհողութիւններու առջեւ չեն անճրկիր: Կ'ընեն իրենց լաւագոյնը:

Սփիւռքի մէջ մտայնութիւններու փոփոխութիւնը չատ դանդաղ կ'ընթանայ: Հայրենի չօշափելի իրականութիւնը յաճախ կը ժժգունի երէկուան «ազատ եւ անկախ»ի ու վաղուան «Միացեալ եւ Անկախ»ի եւ այլ պարադայական անամէջ գաղափարներու յարատեւ եւ տաղտկալի չեփորումով: Միանականութիւն կայ երբ ֆօսքը կը վերաբերի հայրենիքի յարաճուն վերելքին, սակայն այդ վերելքին Տարագրութեան կազմակերպուած մասնակցութիւնը, նոյնիսկ նուազագոյն չափով, ապահովելու մասին տակաւին մտահոգութիւն, մտածողութիւն իսկ չկայ...

Հայ կեանքը յատկանշող ողբալի երկուութիւնը այս մարդին մէջ ալ ղգալի է չեչտուած կերպով:

Զենք անդիտանար գոյութիւնը աւանդական դարձած «հայրենակցական»ներուն, ընդհանրապէս երկփեղկուած, որոնք ըստեղծուած էին առաւելաբար իրենց նախկին բնակավայրերու, – գիւղեր, քաղաքներ,– անունը յաւերժացնելու համար, հայրենիքին մէջ նոր աւաններու կառուցման նիւթապէս սատարելով: Սակայն տարիներու հոլովոյթով այս ընկերակցութիւնները կը ժժգունին եւ կը կորանցնեն իրենց իմաստն ալ:

Արփա–Սեւան(*) թունէլի չինութեան առթիւ պարզուած երեւոյթը կու գայ յստակօրէն ցոյց տալու, որ Սփիւռքը անկազմակերպ, անկամ եւ իր կարելութիւններու ու պարտականութիւններուն անդիտակ զանգուած մըն է, որ ցարդ հաւաքաբար արժէքի չէ վերածուած, թէեւ չեն պակսիր արժէք դառնալու անհրաժեշտ տուեալները:

Ուրեմն փապուղիի մը պեղումը անհրաժեշտ նկատուած է Սեւանի փրկութիւնը ապահովելու համար: Հայաստանի կառավարութիւնը գործի ձեռնարկեց չորս տարի առաջ: Գործը բախեցաւ չնախատեսուած դժուարութիւններու: Կարիքը ղգացուեցաւ կրանիթեայ կարծր ժայռերը փշրող մեքենաներու, որոնք կը չինուին Ճապոնի եւ Ա. Միացեալ Նահանգներուն մէջ: Սփիւռքի մամուլը գրեց այս մասին, ցանկութիւններ յայտնուեցան մեքենաներու գնման համար ընկերակցութիւն մը կազմելու եւ համահայկական տարողութեամբ հանգանակութեան մը ձեռնարկելու

(*) Այս մասին կարդալ յաջորդ էջերու մէջ:

չուրջ: Միացեալ Նահանգներու մէջ ընկերակցութիւն մըն ալ կազմուեցաւ այս նպատակով, սակայն ցանկութիւնները մնացին ցանկութիւն:

Ընթացիկ տարուան Մարտին, Հայրենիքէն մասնաւոր առաքելութիւն մը գնաց Միացեալ Նահանգներ, տեղւոյն վրայ ուսումնասիրելու համար անհրաժեշտ կազմածներն ու մեքենաները: Յարմարագոյն մեքենան ընտրուած է. գինը՝ կէս միլիոն տոլար: Ուրեմն մէկ միլիոն տոլարով կարելի է ապահովել երկու մեքենայ եւ օր առաջ աւարտել փապուղին եւ ապա մեքենաները յատկացնել այլ ձեռնարկներու, որոնք պակաս չեն մեր ժայռոտ հայրենիքին մէջ, ուր աշխատող ձեռքերու պակասը շատ զգալի է, տրուած ըլլալով, որ բնակչութեան գրեթէ մէկ երրորդը զբօսրոցական տարիքի մէջ կը գտնուի

Տարագրութեան ներկայ ընդհանուր բարօրութեան չրջանին, երբ միլիոնաւոր տոլարներու հանգանակութիւններ տեղի կ'ունենան եկեղեցիներու, դպրոցներու չինութեան, «Հայ Դատ»ի եւ այլ նպատակներու համար, կ'անճրկենք մէկ միլիոն տոլար հաւաքական ճիգով մէկտեղելու եւ հայրենիքին անհրաժեշտ երկու մեքենաներ տրամադրելու գործին մէջ:

Անշուշտ, առանց մեր ձեռնտուութեան ալ փապուղին պիտի իրականանայ, քանի մը տարիներու յապաղումով:

Հարցը սակայն այդքանով չի վերջանար, դէթ մեզի համար:

Տարագրութիւնը հայրենիքի վերելքին յարատեւօրէն եւ չօշափելիօրէն պէտք է աջակցի, իր՝ Տարագրութեան գոյութիւնը հիմնաւորելու, իմաստաւորելու եւ հոգեկան իրական բաւարարութիւն ստանալու համար:

Տարագրութիւնը հայրենիքի բարգաւաճումը, կանաչազարդումը արագացնելով, առաջին հերթին սատարած կ'ըլլայ իր իսկ տոկունութեան, իր զաւակներուն կտակելով համահայկական իւթեալ մը եւ բոլոր հայերու միջեւ չաղկապ մը հաստատելով: Անշուշտ, տեսլականէ զուրկ զանգուածները շատ աւելի չուտ կ'այլասերին, քան թէ դրական, չօշափելի գործով մը՝ հայրենիքի վերելքին սատարելու կոչուած գործով խանդավառ բազմութիւնները:

Ուրեմն մեր աջակցութեան կարիքը հայրենիքը զգայ կամ ոչ, մենք՝ Տարագիրներս չահագրգռուած ենք հայրենիքի վերելքին աջակցելու գործը կազմակերպելու:

Անշուշտ դժուարութիւններ կան: Սակայն եթէ անկեղծ, ընդհանուր տրամադրութիւն եւ ցանկութիւն ստեղծուի, ոչ մէկ դժ-

ԱՐՓԱ—ՍԵՒԱՆ ՓԱՊՈՒՂԻՆ

Հայաստանի կլիմային, տնտեսութեան, գեղեցկութեան նպաստող առաջնակարգ ազդակ մըն է Սեւան լիճը, որու դոյութիւնը վտանգուած է այսօր: Հայրենի կառավարութիւնը հսկայ ճիգեր կը թափէ փրկելու համար զայն:

Արփա գետի հոսանքը փոխելով եւ անոր ջուրերը Սեւանի մէջ հոսեցնելով կը փորձուի լիճին ջուրի մակարդակը բարձրացնել եւ փրկել հայրենիքի անդին գոհարը: Արփայի ջուրերուն ընթացքը փոխելու համար հարկ է պեղել չիսուն քիլոմեթր երկարութեամբ փապուղի մը, որ կ'անցնի կարծր ժայռերու մէջէն: Զորս տարիներէ ի վեր հարիւրաւոր որակեալ բանուորներ կ'աշխատին օրը քսանըչորս ժամ (երեք հերթով) եւ ժամը հազիւ կէս մեդր փապուղի կը չինեն: Զորս տարուան ընթացքին պեղուած է չուրջ տասնըվեց քիլոմեթր: Արագացնելու համար աշխատանքը անհրաժեշտ է պեղիչ մասնաւոր մեքենաներ, որոնք կ'արտադրուին Ա. Մ. Նահանգներու եւ Ճափոնի մէջ:

Անցեալ Մարտին Հայաստանի կառավարութիւնը յատուկ առաքելութիւն մը ուղարկեց Ա. Միացեալ Նահանգներ ,ուսումնասիրելու համար մեքենաներուն յարմարագոյնը: Յանձնախումբի անդամներն էին Սիւնեաց հետ մշակութային կապի կոմիտէի փոխ–նախագահ Անդրանիկ Մարտիրոսեան, եւ երկրաչափներ՝ Աշոտ Տէր Յովհաննէսեան ու Կոստանդին Մարուքեան: Յանձնախումբը նպատակայարմար կը դտնէ Ռոպընզ մեքենաները, որոնք կ'արժեն կէս միլիոն տոլար եւ վեց ամսուան ընթացքին կը պատրաստուին ապսպրանքի վրայ: Զենք դիտեր եթէ գործնական քայլեր առնուեցան թէ ոչ: Թերթերէն կը տեղեկանանք սակայն, որ Նիւ Եորքի Առաջնորդարանին մէջ տեղի ունեցած է ընդունելութիւն մը ի պատիւ հայրենի հիւրերուն, որոնք կ'ընդունուին «յոտնկայս ծափահարութիւններով»: Արեւելեան թեմի առաջնորդ Տ. Թորգոմ Արքեպս. Մանուկեան կը նախագահէ ընդունելութեան. ճաշէն յետոյ խօսք կը տրուի Անդրանիկ Մարտիրոսեանին, որ լայն տեղեկութիւններ կը հաղորդէ փապուղիի կարեւորութեան եւ դէթ երկու Ռոպընզ մեքենաներու անհրաժեշտութեան մասին:

Տեղեկութիւնը հաղորդող թերթին համաձայն՝ «Հայրենի կառավարութիւնը լիովին պիտի գնահատէ որեւէ նուիրատուութիւն, ամերիկեան այս մեքենաներու գնման համար»:

ուարութիւն անյաղթահարելի է: Դժուարութիւնը առաւելաբար կրնայ ներքին ըլլալ: Աշխարհի բոլոր իշխանութիւններն ալ բարեացակամութիւն պիտի չզլանան, եթէ դիտնանք իմաստուն կերպով կազմակերպուիլ եւ գործել, յատկապէս առաջքն առնելով ներքին չկամութեան, որ կրնայ ձախողեցնել համահայկական որեւէ վսեմ գաղափար եւ գործ:

ՍՐԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԿԱՐՕՏ ՄՏԱՅՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հայ կեանքէն ընդհանրապէս բացակայ եղած է վերլուծող, քննական միտքը: Այս իսկ պատճառով ոչ միայն թերութիւնները չեն սրբագրուիր այլ իւրաքանչիւր սխալ ծնունդ կու տայ նորերու:

Տարագրութեան ընթացիկ կեանքին մէջ սովորական, բնական երեւոյթ դարձած է հին սխալներու կրկնումը եւ նորերու ծագումը: Ընտանի, հարազատ դարձած թիւր եւ ծուռ մտայնութիւնները հակազդեցութիւն անգամ չեն ստեղծեր մեր մէջ, ճակատագրապաշտ համակերպումով մը կ'ենթարկուինք անոնց: Կ'ընդունինք որ Տարագրութեան սխալները սկզբնական մեղքի յատկանիշը ունին՝ ակամայ են. ծնունդ դաժան, անբնական պայմաններու: Սակայն իբր տրամաբանող էակներ, պէտք է որ անդրադառնանք մեր սխալներուն եւ փորձենք սրբագրուիլ: Այս է որ չենք ըներ: Ճշմարտութեան որոնումը, ճշմարտութեան նախանձախնդրութիւնը կը պակսի մեզի: Տարակոյս, իմաստուն վերապահութիւն չկայ մեր լսածին, կարդացածին կամ մեր մտածածին, ծրագրածին մասին:

Մինչդեռ դարեր առաջ Ֆրանսացի մեծ իմաստասէրը՝ Տէքարթ մարդէակի գոյութիւնն իսկ կը պայմանաւորէր մտածելով, երբ կ'ըսէր. «Կը մտածեմ, ուրեմն կամ». կը հետեւի թէ չմտածողը գոյութիւն իսկ չունի: Քարթէզեան այս մեթոտով եթէ մօտենանք մեր իրականութեան, հայ Տարագրութիւն գոյութիւն չունի, քանի որ «Հայ ժողովուրդը գրեթէ չի մտածեր: Ազգովին — մենքի գիտակցութեամբ — մտածումի մշակում եւ զարգացում մեր մէջ գոյութիւն չունի», ինչպէս կը նշէր երեսնամեակ մը առաջ իմաստասէր եպիսկոպոս Լեւոն Պալճեանը՝ այսօրուան Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը:

Այո, միջազգային իրաւական ըմբռնումով հայ Տարագրութիւն գոյութիւն չունի: Միացեալ Ազգերու խորհրդաժողովէն բխած բազմաթիւ յանձնախումբերէն ներս մուտք չունեցանք, մինչդեռ շատ մը «ոչ պետական» խմբաւորումներ իրենց ներկայացուցիչները ունին ՄԱԿ-ի ենթայանձնախումբերուն մէջ, որոնք ժողովներու կը մասնակցին խորհրդակցական ձայնով: Մենք առայժմ միջազգային ժողովասրահներու շուրջ կը դառնանք, պարբերաբար նօթ մը, խնդրագիր մը սահեցնելով ներս. աւանդական ինքնախաբէութեան պղպջումը մշակելով և բաղձութիւններ քնացնելով:

«Ներկա՛յ»ն առհասարակ քննադատական ակնոցով կը նայի մեր իրականութեան: Մեր առաւելութիւններն ու թերութիւնները իբր հինէն եկող ազգային ժառանգութիւն, սեփականութիւնն է ամբողջ հայութեան: Առաւել կամ նուազ չափով բոլորս ալ — թէ իբր անհատ եւ թէ իբր խմբակցութիւն — պատմական թերութիւններէն և առաւելութիւններէն բան մը ունինք: Այս մերձեցումով բոլոր հայերը — դաւանական, քաղաքական ինչ հատուածի ալ

պատկանին անոնք – սիրելի են մեզի. մանաւանդ իբր տառապանքի և արիւնի բովէն անցած ժողովուրդի մը մնացորդացը:

Հայութիւնը իր բոլոր հատուածներովը իբր մէկ եւ անբաժանելի ամբողջութիւն ընդունելով, կը վախճաքինք զօրաւոր, կենսունակ տեսնել բազկացուցիչ բոլոր մասնիկներն ալ: Անդամներու համաչափ, ներդաշնակ, բնականոն զարգացումով կը պայմանաւորուի մարմնին ուժականութիւնը, տոկունութիւնը, կենսունակութիւնը: Մարմնին մէկ անդամին տեղծուածութիւնը, պակասութիւնը տուեալ անդամին միայն չանդրադառնար, այլ՝ ամբողջ մարմնին: Երբ մարդու մը մէկ ոտքը կտրուած է, չենք ըսեր ոտք չունի, այլ՝ կաղ է– կաղութեամբ բնորոշելով մարդը ամբողջ: Երբ մարմնին մէկ անդամը զօրաւոր, միւսը տկար ըլլայ, տուեալ ամբողջութիւնը կը նկատուի անբնականոն, աւնորմալ:

Անբնականոնութիւնը մարդկային ընկերութիւններու մէջ կը ստեղծուի, երբ սխալ մտայնութիւններու հետեւանքով ամբողջութեան մէկ մասնիկը – մարմնին մէկ անդամը, օրինակ ձախ կամ աջ ձեռքը – կը նկրտի ընել միւս անդամին ընելիքն ալ, ամբողջութիւն ըլլալու պատրանքէն տարուած:

Նման անբնականութենէ կը տառապի ներկայիս Հայ Սփիւռքը: Ամբողջին մէկ մասնիկը ինքզինքը կը նկատէ ազգին ամբողջութիւնը: Բնական է ինքնին կարեւորութիւն չունի հատուածի մը ինքզինք ամբողջութիւն նկատելը: Սակայն իր խօսքն ու ձեռնարկները երբ կ'ընէ յանուն ամբողջին, տակաւ կը ստեղծուի ու կ'ամրապնդուին սխալ մտայնութիւնները, որոնք բացասական անդրադարձ կ'ունենան թէ ամբողջովին եւ թէ հատուածին:

Այս մտայնութիւնը պէտք է վտխուի, արբաղրուի: Դժուար եւ ցաւդ անհպելի մնացած խնդիր մըն է առաջադրուածը: Սակայն անհրաժեշտ է վերլուծումի ենթարկել այս թիւը, սխալ և վնասաբեր մտածելակերպը, հայ կեանքը բնականոն հունի մէջ դնելու եւ այսօրուան եւ վաղուան ճիգերը արդիւնաւոր դարձնելու նախանձախնդրութեամբ:

Հայ իրականութեան մէջ Դաշնակցական կուսակցութիւնն է, որ համայն հայութիւնը ներկայացնելու տեսակէտը կը սկսի վայրկեան: Վնասակար այս տեսակէտը ոմանք բացայայտօրէն կը յայտարարեն. աւելի խոհեմ և չափաւոր տարրեր թէեւ հրապարակաւ չեն արտայայտուիր, սակայն բոլոր միտքերն ու հոգիները կաղապարուած եւ թրծուած են այս ոգիով: Ներքին թէ արտաքին ճակատի վրայ կուսակցութեան որդեդրած դիրքն ու գործելակերպը իր թէ անմիջական եւ թէ անուղղակի ազդեցութեամբն ու իր խօսքին եւ գործքին իբր հակազդեցութիւն ստեղծուած անբնականոն արտառոց երեւոյթներն ու թենճուկները ծնունդ կ'առնեն այդ մտայնութենէն:

Կը սիրենք յուսալ որ սխալ մեկնութիւններ պիտի չտրուին սրտցաւօրէն կատարուած վերաքննական այս փորձին: Մանաւանդ եթէ իբր անկեղծ յայտարարութիւն ընդունինք կուսակցական կարեւոր օրկաններէն «Հայրենիք»ի հետեւեալ վճռական հաստատումը.– «Դաշնակցութիւնը քննադատութենէ չի

վախնար: Ընդհակառակը կ'ախորժի եւ կ'ողջունէ մինչեւ անդամ ամենախիստ եւ անխնայ քննադատութիւնը: Պայմանով սակայն, որ ստայօդ յերիւրանք, բամբասանք եւ վայրահաչութիւն չլինի այդ»: Անշուշտ մարդկայնօրէն եւ ենթակայօրէն եթէ «ախորժելի» եւ «ողջունելի» ալ չըլլան մեր հաստատումները, պիտի չվերապրուին չիլ նկատումներու:

Փորձենք ուրեմն պարզել այս մտայնութեան ծնունդ տուող դէպքառը պատճառները, յայտնելէ յետոյ մեր վերապահութիւնները նախայեղափոխական եւ թէ յեղափոխական պատմական շրջաններուն տիրող մտայնութիւններու, գործելակերպերու շուրջ:

Ա.— Հ. Յ. Դաշնակցութեան անունին կապուած են շարք մը հերոսական սխրալի դէպքեր, գործեր, որոնք անկախ իրենց արդիւնքէն եւ հետեւանքներէն ի յայտ կը բերեն անսակարկ անձնուիրութիւնը ազատագրական երկտասարդութեան մը, որ համոզուած էր թէ խօլարար դէպի մահ դիմելը պիտի յանգէր Սրեւմտեան Հայաստանի եւ իր տառապող բնակչութեան ազատագրումին:

Բ.— 1908ի Օսմանեան խարտեաշիկ եւ մեղմ համար աղէտալի հետեւանքներ ունեցող սահմանադրութեան հռչակումը առիթ ստեղծեց մխեւնոյն մտայնութեան ընդհանրանալուն:

Հաւաքական դիմովութեան այդ շրջանին Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը իբր դաշնակից եւ գործակից թուրք Իթթիհատական կուսակցութեան, կը նկատուէր սահմանադրութեան հեղինակներէն մին: Իթթիհատի կառավարութեան ղեկը ձեռք առնելովը Դաշնակցութիւնը դարձաւ պետական կուսակցութիւն եւ ունեցաւ իր ներկայացուցիչները Օսմանեան փարլամենթի մէջ: Յեղափոխական, գաղտնի եւ հալածուած կուսակցութիւնը օրինաւոր եւ յաղթական կազմակերպութեան վերածուելովը, իր շարքերը խառնուեցան նոր անդամներով, որոնց մէջ անշուշտ դաղափարականը միշտ գերակշռող չեղաւ, շատ մը պատեհապաշտներ եւս առիթէն օգտուելու նկատումով դարձան կուսակցական:

Խանդավառութեան այդ օրերուն, նշանաւոր բեմբասաց եղերաբախտ Խաչատուր Մալումեան (Լ. Ակնունի), իր հրապարակային արտայայտութիւններէն մէկուն մէջ ըսած է.— «Կազմակերպութիւն մը, որ հազար հինդ հարիւր մտաւորականներ կը հաշուէ իր շարքերուն մէջ, կուսակցութիւն մը չէ, այլ ազգ է»: Կուսակցական հպարտութիւն անուղղանող, ինքնասիրութիւնը դգուող մօտաւորապէս նման յայտարարութիւնը տարիներու ընթացքին մտքերու մէջ արմատանալով, վերածուած է ենթադիտակցական զգացումի մը, որ իր խոր դրոշմը պիտի դնէր ոչ միայն Դաշնակցութեան այլ եւ համահայկական մտայնութեան վրայ: Պարագայական այդ յայտարարութիւնը ցարդ իր ազդեցութեան տակ կը պահէ դաշնակցական ղեկավարութիւնն ու շարքայինը, բացատական անդրադարձը ունենալով ոչ միայն հայութեան այլ եւ նոյնինքն կուսակցութեան վրայ:

Կազմակերպութիւնը բեռնաւորելով չարքայիններու մեծ թիւով մը, իր յանձնառութիւններն ալ մեծցան անոնց համեմատ։ Ազգային հիմնարկներու, դպրոցներու մէջ գաղափարակիցներու պաշտօն, գործ հայթայթելը կուսակցական մտահոգութիւն դարձաւ։

Այս պարագան պատճառ եղաւ, որ կուսակցութիւնը տկարանայ և կորսնցնէ գործելու, շարժելու իր ճկունութիւնը ու հարկադրուի արտաքին երկդիմի քաղաքականութիւն վարել։ Թուրքերու հետ գործակցող և ցարական իշխանութեան կողմէ հալածուող կուսակցութիւնը պատմական այդ խիստ փափուկ շրջանին հակեցաւ ռուսական օրիանթասիոնին։

Երկու հակադիր հսկայ ուժերու միջեւ Դաշնակցութիւնը որոշ, յստակ և վճռական կեցուածք չկրցաւ որդեգրել։

Անշուշտ այս երեւոյթը արդիւնք էր նա՛եւ մեր ազգային ընդհանուր տկարութեան։ Զունէինք պատրաստուած անհրաժեշտ տարրերը, ընդունակ՝ կողմերու հետ խօսելու, բանակցելու, ամբողջութիւնը որոշ յանձնառութենէ, պատասխանատուութենէ զերծ պահելու մտահոգութեամբ։

Գ.— Հայաստանի Հանրապետութեան ստեղծման շրջանին Դաշնակցութեան գործօն դեր ունենալը եւս զօրացուց հատուածը ազգ նկատելու վնասակար մտայնութիւնը։

Դ.— Եղեռնի հետեւանքով ջլատուած, տարտղնուած բազմութիւններու կրաւորականութիւնը եւս ազդակ մը եղաւ ծուռ մտայնութիւններու ամրապնդման։

Նման այլ պատմական կամ ժամանակակից եղելութիւններ, անցքեր — որոնց շուրջ, առարկայական քննութիւնն ու պատմութեան մէջ վերջնականապէս արձանագրուիլը տակաւին հնարաւոր չեղաւ, մեր իրականութեան մէջ տիրող անբնականոն պայմաններու հետեւանքով — սատարեցին ստեղծմանը և զարգացմանը վերոյիշեալ և այլ սխալ մտայնութիւններու։

Իբր հետեւանք տիրող սխալ տեսակէտին, Դաշնակցութիւնը շատ բնական կը նկատէ դպրոցական, եկեղեցական, բարեգործական, մարզական, հայրենակցական գործերու մէջ գործօն դեր ստանձնելը և զանոնք կուսակցութեան անմիջական հակակշռի ենթարկելը։

Արտաքին ճակատի վրայ եւս նոյն կուսակցութիւնը ինքզինք իրաւասու կը նկատէ յանուն ամբողջութեան ներկայանալու իրարու հակադիր աջակողմեան և ձախակողմեան միջազգային ուժերու, ծնունդ տալով քաղաքական պատեհապաշտութեան, որ Դաշնակցութիւնը յատկանշող դիծ մը դարձած է։

Որպէսզի հայ կեանքը գտնէ իր բնականոն հունը, անհրաժեշտ էր.—

Ա.— Ապաքաղաքական դետնի վրայ դրուին սփիւռքի կրթական, եկեղեցական, մշակութային, ընկերային գործերը.

Բ.— Քաղաքական նպատակներով ստեղծուած կուսակցութիւնները դառնան լիակատար քաղաքական խմբաւորումներ, մշակելով, զարգացնելով քաղաքական մտածողութիւն և հասցնելու մտածողներ — ազգային և միջազգային չափանիշով — որոնք ըստ իրենց հակումներուն, նախասիրութիւններուն աշխատին միջազգային լայն ասպարէզներու վրայ, միշտ համահայկական չահերու ծառայելը սեւեռակէտ ունենալով:

Գ.— Հայրենասէր այլ անկաշխարհիկ գանգուածները պէտք է որ հրաժարին կրաւորականութենէ, դառնան դործօն, ստանձնեն պատասխանատուութիւն կրթական, եկեղեցական, մշակութային ընկերային և այլ մարդերու վրայ, և իրը աչ և ձախ անդամներ միջազգային անդաստաններու վրայ դործող խմբակներուն լռելեայն այլ դրական աջակցութիւն տալով:

Միայն այսպէս է որ չատ մը թիւր մտայնութիւններ կը սրբագրուին, ախրող չփոթը, երկուութիւնը, պատեհապաշտութիւնը և ներքին քէներն ու դժուարտուքները կը մեղմանան այնքան ցանկալի միակամութիւնը կը դիւրանայ և Հայրենիք Սփիւռք փոխյարաբերութիւնը կը մտնէ պատշաճ և արդիւնաւոր հունի մը մէջ, որմէ երկու կողմերն ալ պիտի օգտուին, Հայութեան մշակնչենաւորումն ու ազգային իղձերու իրականացումը հնարաւոր դարձնելով:

«ՆԵՐԿԱ՛Յ»

ԱՊՐԻԼ 24Ի ՅՈՒՇԱՀԱՆԴԷՍԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Ամբիլեան Եղեռնի նահատակներու 54րդ տարելիցը յատուկ հանդիսութեամբ մը կատմակերպուած էր Հայաստանի մէջ:

Երեւանի բնակչութեան 75 տս հարիւրը այդ յիշատակութեան օրը, կարդադիր Յանձնախումբի առաջնորդութեամբ, հաւաքուած էր Ծիծեռնակաբերդի մէջ կանդնեցուած Եղեռնի Յուշարձանին շուրջ, ուր, ինչպէս ժողովրդական արտայայտութեամբ կ'ըսուի, ասեղ ձգելու տեղ չէր մնացած:

Բարձրագոյն ուսումնական հաստատութիւններուն, Պետական համալսարանին, բազմարուեստից, բժշկական, հայկական, ռուսաց և օտար լեզուներու մանկավարժական ինստիտուտներուն, միջնակարգ դպրոցներուն ուսանողութիւնը չարասիւնով և առանձին ծաղկեպսակներով առինքնող լրջախոհութեամբ ու անմոռաց վշտով մը ուղղուած էր դէպի խնկելի յուշարձանը մօտ երկու միլիոն նահատակներուն, իր յարդանքի սիրաղեղ ու մշտաբորբ տուրքը մատուցանելու մեր անմոռանալի մարտիրոսներուն, պարտքի խոր դիտակցութեամբ:

Մօտ 119 ծաղկեպսակ և անթիւ ծաղկեփունջեր եղերած էին Յուշարձանը:

Ապա ժողովուրդը հանդիսաւոր լռնարհութեամբ մը ունկնդրեց օրուան պատշաճ բանախօսութիւնները, արտասանութիւնները, երգերը եւայլն:

Յուշահանդէսը տեւեց 12 ժամ, առաւօտեան ժամը 8էն մինչեւ երեկոյ 8ը:

Ժողովուրդը երկիւղածութեամբ կը պահէ իր մարտիրոսներուն անկեղծ ու միշտ ապրող յիշատակը:

«ՄՈՒՍԱ ԼԵՐԱՆ ՀԱՅԵՐԸ ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼԻ ՎԷՊԻՆ ՄԷՋ»

Ամենայն Հայոց կաթողիկոս վազգէն Ա., սոյն խորագրով 62 էջնոց վերլուծական ուսումնասիրութիւն մը հրատարակեց Պուէրէշ, երբ տակաւին աշխարհական էր: Այս օրերս երբ բեմ հանուած է տաղանդաւոր վիպասանին ստեղծագործութիւնը, յարմար նկատեցինք տալ հատուածներ վեհափառ Հայրապետին ուսումնասիրութենէն: «Ն.»

...Նոր Գաբրիէլ Բագրատեանը այլեւս ծրագիր է, համակ կամք է ու անտեղիտալի ուժ:

Տէր Հայկազունին հետ կը կազմակերպէ ամէն բան: Կը դանէ նաեւ անհրաժեշտ մարդիկը, որոնք մեծապէս օգտակար կ'ըլլան բոլոր աշխատանքներուն և կռիւներուն: Մուսա լերան ստորոտի ևօթը գիւղերու ժողովուրդը՝ շուրջ հինգ հազար հայեր, կ'որոշեն ու կը բարձրանան լեռ, թուրքին չյանձնուելու, այլ դիմադրելու անխախտ կամքով:

Տէր Հայկազունը, այս գիւղացի քահանան, բարձրադոյն հեղինակութիւնն է, բարոյական ու իրական ղեկավարը բոլորին, իսկ Գաբրիէլ Բագրատեան՝ զինուորական ուժերու ընդհանուր պետը, որ պիտի կազմակերպէ ու ղեկավարէ ինքնապաշտպանութիւնը:

Մեր ժողովուրդի հոգեբանութեան տեսակետէն հետաքրքրական է այն պարագան, որ թէեւ Գաբրիէլ Բագրատեանի ձեռքն է ամբողջ ուժը և ան է ընդհանուր հրամանատարը, սակայն ժողովուրդին պետը կը մնայ Տէր Հայկազուն: Իսկ Բագրատեան ենթակայ է ոչ միայն Տէր Հայկազունին, այլ նաեւ ժողովուրդի և կռուողներու ներկայացուցիչներէ կազմուած խորհուրդին, ուր կ'առնուին բոլոր կարեւոր որոշումները,:

Ուրեմն նոյնիսկ այսպիսի բացառիկ պահումը, երբ աւելի քան երբեք խօսքի տեղն չէ ու աւելի քան երբեք մէկ կամքի առաջնորդութեան անհրաժեշտութիւն կայ, հայ ժողովուրդը կը մերժէ ինքզինքը վստահել մէկ մարդու և կը ուզէ մաս առնել այն բոլոր որոշումներուն, որոնցմով պիտի առաջնորդուի իր կեանքը: Այստեղ ալ ահա կը հանդիպինք հայուն անհատապաշտութեան: Ու Բագրատեան աւելի լաւ կը յաջողի այս ձեւով, քան պիտի յաջողէր այլ կերպ: Որովհետեւ մենատիրութիւն չհաստատելով՝ աւելի կը շահի ժողովուրդի վստահութիւնը. ազատօրէն, կամովին աւելի հզու հպատակ կը դառնայ հայը: Ամէն տեղ, երբ Մուսա լերան վրայ դժդոհութիւն մը ծայր կու տայ — նախանձողներու և էնտրիգաններու կողմէ հրահրուած — և մարդիկ կը սկսին անվստահութիւն յոյց տալ և դժգոհիլ այս «Ցրէնկ»էն, Գաբրիէլ Բագրատեան և Տէր Հայկազուն կը յիշեցնեն այդ մարդոց, որ իրենք ազատ են իրենց ուզած ճամբան բռնելու ու հեռանալու իրենցմէ:

Եւ այս վերաբերմունքի շարունակով, այդ դժգոհները կը դառնան կըր-

կին հնազանդ և կարգապահ. կը հպատակին պետերուն և օրէնքներուն, լրիվ ազատ կամքով:

Ցրանց Վէրֆէլի վէպին ամենէն լրիւ և կատարեալ հայը Տէր Հայկազունն է:

Իր պայծառատեսութեամբ, իր ղեկասութեամբ, իր չափաւոր ոգեւորութեամբ և իր կամքի դործերով ան կը հանդիսանայ մեղի որպէս հաւասարակշիռ մարդու մը տիպարը:

Ան հարազատ հայկական տիպար մըն է, որուն նմանը կարելի չէ գտնել ուրիշ ժողովուրդի մը մէջ: Տէր Հայկազուն արդիւնքն է հայ ժողովուրդի դարաւոր վերածառութեան, դարաւոր ղրկանքներուն ու հալածանքներուն, դարաւոր խուլ ինքնապաշտպանութեան պայքարներուն: Ան միաժամանակ հոգեւոր հաւատացեալ հոգի է, ժողովուրդի նրբամիտ ու խորամանկ ղեկավար և անվախ հայդուկ:

Մուսա լերան վրայ տեղաւորման առիթով վէպին հեղինակը ի յայտ կը բերէ մանաւանդ հայուն աւանդապաշտութիւնը: Աւանդապաշտ է մանաւանդ Տէր Հայկազունը: Միասին վեր կը բերէ եկեղեցւոյ բոլոր Սուրբ Գիրքերը և առարկաները, վերը եկեղեցի չինելու համար: Միասին կ'առնէ ափ մը հող ղերեզմանէն, որպէսզի վերը մեռնողները նոյն հողին մէջ թաղուին: Նոյնպէս, որպէսզի ժողովուրդին բնականոն կեանքի ղադացումը ներշնչէ, կը կարդադրէ, որ առաջին օրն իսկ ամէն ընտանիք հարիսա պատրաստէ:

Կեանքը կը սկսի Մուսա լերան վրայ ու կը տեւէ քառասուն օր: Այս տաժանելի օրերու ընթացքին հայ մարտիկները քանի մը անգամ կռիւներ կը մղեն, որոնց ընթացքին ի յայտ կու դան հերոսական թազմաթիւ դործեր: Կարելի է ըսել, թէ ամէն մէկը կ'ընէ անսպասելին և անհնարինը:

Զմայլելի հոգիի և ամուր անհատականութեան տէր հայ երիտասարդներ են Աւագեան և Թոմասեան: Ժիր, խելացի ու ժողովուրդին նուիրուած՝ միշտ պատրաստ առանց դանդաղի և հպարտութեամբ որեւէ ծանր և վտանգաւոր դործ ստանձնելու:

Հայ աղջկայ բացառիկ և միաժամանակ այնքան հայկական, աղամանդեայ տիպար մըն է Ջէյթունցի Խաչուհին:

Բայց կարելի չէ չհիանալ թժիշկ Պետրոս Ալթունեի վրայ, որ իր ծանր պարտականութեան վրայ է մինչեւ վերջին պահը իր կնոջ՝ Մարիկ Անթառամի հետ:

Անշուշտ սակայն ամենէն քաջը ու հերոսի խառնուածքովը՝ Զաւուշ Նուրհանն է, որ բոլոր կռիւներուն մէջ առաջին կուռողն է, և որուն երբեք թշնամիի դնդակը չի դպչիր: Ան միշտ ուրախ է, երբեք հոգնած ու պատրաստ՝ առիւծի մը պէս նետուելու թշնամիին դէմ: Այդ պատճառով Մուսա – լերան խորհուրդը պաշտօնապէս «էլ լէոն» տիտղոսը կու տայ իրեն, այսինքն «Առիւծը»:

Պակաս չեն սակայն բացասական տիպարները։ Սխալ պիտի ըլլար, եթէ Վերֆել միայն հայու լաւ կողմերը տար. մեծ արուեստագէտ մը երբեք չի կրնար մարդկային բնութեան մէջ միայն հրեշտակներ տեսնել։

Վէպին բացասական տիպարներէն ամենէն հետաքրքրականները մանաւանդ վարժապետ Հրանտ Ոսկանեանն է և Սարգիս Կիլիկեանը։

Հրանտ Ոսկանեան՝ մեծխօսիկ, պոռոտախօս և ինքզինքին հիացումը ունեցող խստամտաւորական մըն է։ Միաժամանակ նախանձող ու վախկոտ հոգի մը, որուն զէնքերն են բամբասանքը և էնտրիգը։ Չի կրնար հանդուրժել, որ ուրիշներ գործի առաջին գծին վրայ ըլլան ու ինք մնայ աննշմար։ Մանաւանդ սրտին կը դնէ, երբ Ֆրանսուհի Ժիւլիէթի համար ալ կը մնայ աննշմար։ Թէեւ դրական գործ մը կատարելու անընդունակ, սակայն ժողովներու մէջ գլուխ քննադատել, մօքերը պղտորել և ամբոխավարական և նենգ ձեւերով կը փորձէ ցեխ նետել ուրիշներուն վրայ։ Ամէն մէկ դժուարութիւն կամ դըժբախտութիւն, որոնք այդ պայմաններուն մէջ անշուշտ անխուսափելի են, Ոսկանեան կը փորձէ գործածել օրուան ղեկավարներուն դէմ, զանոնք յանցաւոր հանելու միտումով։

Ոսկանեան այն հայն է, որ կ՚ուզէ եղածը քանդել, առանց տեղը բան մը չինել գիտնալու։

Ու զարհուրելին այն է, որ այդ նենգ Ոսկանեանը կը դաւէ Գաբրիէլ Բագրատեանի և Տէր Հայկազունի դէմ, որոնք ամբողջ հոգիով ու մարմնով նուիրուած են ժողովուրդի կեանքին կազմակերպութեան և պաշտպանութեան։

... Սարգիս Կիլիկեանը շատ աւելի բարդ և հետաքրքրական տիպար մըն է ու կ՚արժէ անոր վրայ քիչ մը աւելի կանգ առնել։ Եւ այնքան հետաքրքրական է, ինչքան անոր բացասական կողմերը աւելի հայկական ձեւ ունին քան Ոսկանեանի պարագային, որ աւելի մարդկային բացասական տիպ մըն է։

... Սարգիս Կիլիկեան անկարգապահ և անկազմակերպ հոգի ունեցող հայուն տիպարն է, որ կրնայ հաւասարապէս ըլլալ և՛ հերոս և՛ դաւաճան։

Խառնուածքով հերոս մըն է ան, որ սակայն իր կեանքի պայմաններու բերումով, հոգիին մէջ արմատ նետած ու տարածուած են թունաւոր բոյսերը չուսալքութեան, զառնութեան, անհաւատութեան, մարդատեցութեան և անիշխանութեան։

Սարգիս Կիլիկեան անճակատագիր հայն է, որ հակառակ իր բնածին ընդունակութիւններուն և ցեղային բարի ուժերուն, չի գիտեր իր կեանքը բարձր նպատակի մը համար կազմակերպել ու անոր ծառայեցնել։

ՄՈՒՍԱ ԼԵՐԱՆ ՔԱՌԱՍՈՒՆ ՕՐԵՐԸ

5 Օգոստոսի երեքշաբթի դիշեր Իֆֆ թատերասրահին մէջ, հոծ բազմութեան մը ներկայութեան, անդրանիկ ներկայացումը տեղի ունեցաւ «Մուսա Լերան Քառասուն Օրերը» թատերդութեան, որ վերարտադրութիւնն է Ֆրանց Վերֆէլի համանուն դիւցազնավէպին: Այս դժուարին գործին բեմադրութիւնը յանձնուած էր տաղանդաւոր բեմադրիչ Ժիրայր Մոզեանին, որուն համբաւը քաջածանօթ է ինչպէս Արեւմտահայոց տեղական թատերական շրջանակին, նոյնպէս եւ հայրենիքին:

Աւելորդ է կը կարծենք յիշատակութեան արժանի դարձնել այստեղ, անգամ մը եւս, հայ ժողովուրդին մահու եւ կենաց օրերը, առաջին աշխարհամարտի թոհ ու բոհին, բայց, ընդհակառակն երբեք աւելորդ չէ կրկնել եւ ամէն առիթով լոյսի բերել անոր ծառացումը պինդը բնաջնջելու ձգտող սեւ ուժերու դէմ, եւ մղած անհաւասար պայքարը, որուն հետեւանքը եւ թանկագին վարձատրութիւնը կը կազմէ մեր ներկայ հայրենիքը:

Մուսա Լերան դիւցազներգութիւնը մէկ հարուածն է միայն մեր վրկութեան ու ազատագրութեան համար մղուած պայքարին որ նախճիրի օրերուն եւ անկէ յետոյ, հայութեան մնացորդացը շղթայազերծեց հասարակաց թշնամիին դէմ, որ դարերու անցեալի եւ ծաղկուն մշակոյթի տէր ժողովուրդի մը դիակներուն վրայ հիմնել աշխատեցաւ իր թագաւորութիւնը: Ֆրանց Վերֆէլ, աւստրիացի աշխարհածանօթ մարդասէր վիպասանը, իրական դէպք մը վիպած է, իր երեւակայութեանը մէջ կեանքի բերելով բոլոր այն դէմքերն ու դործօն տարրերը, որոնք հարազատօրէն հայկի են:

Ան, մեծ տեղ տուած է հայ հոգեւորականին եւ եւրոպական մթնոլորտի մէջ հասակ նետած հայ յեղաշրջական մարդուն, որոնց ղեկավարութեան առակ, լերան վրայ ապաստան դտած քաջարիներն ու հաղարաւոր հայեր կ'որոշեն մահը կռուով դիմաւորել: Հայ ժողովուրդի նկարագրին անկեղծ արտացոլացումը կայ անոր գործին մէջ, ուր, ուսուցիչը, բժիշկը, ճարտարապետը եւայլն, կու տան դրաւականը թէ՝ հեղինակը քաջածանօթ դտնուած է հայուն ուսումնասիրենչ ոգիին եւ չինարարական կարողութիւններուն, որոնց կողքին անոր տկարութիւններուն, իր ծոյլն մատնիչն ալ ի յայտ բերելով, որուն պատուհասումը կ'ըլլայ բացարձակ եւ համաժողովրդական:

Վերֆելի այս գործը մեզ կը տանի շատ հեռուները, մեր երէկը կը զօդէ ներկային եւ կը թելադրէ նոյն պայքարին լծուիլ, միասիմ եւ միահամուռ՝ ամբողջ պաղեստինահարցի տարածքին, երբ Նոր Մուսա Լեռներու պաշտպանութեան զօրիներուն վերածուած են մեր դաղութներու եկեղեցիներն ու դըպրոցները: Բայց այս անգամ թշնամին չերեւիր մեզի: Թնդանօթ, ուժանակ եւ ձեռնամարտները չեն պայթիր մեր շուրջ: Ընդհակառակը, խաղաղութիւնը, սէրը, եղբայրութիւնը եւ հաւասարութիւնն են որ շրջապատած են մեզ, նոյնքան վտանգաւոր՝ մեր հայկականութեան ապառնալու տեսակէտով: Ու ֆրանսական նաւը, որ ապատագրեց անհաւասար ուժերով զօտեմարտող մուսա-

տաղցինները, այսօր փոխակերպուած է հայրենիքի, պետականութեան, որուն նայիլ ստիպուած է ամէն հայ որպէս միակ կղերուն ու վիրկութեան լաստ, եւ իրը այդ բոլորիս պարտականութիւն կ'ինչնայ միակ առաջնորդի մը պատկանիլ ու հպատակիլ անոր, քանի որ մահու չափ մեծ է հայ տարադրութեան սպառնացող ճուլման վտանգը: Երկճղանքը եւ պառակտումը օտարութեան մէջ, միայն՝ ժողովուրդի մը դիմադրական կարողութիւնը չքատելու կը ծառայէ, մինչեւ իսկ հայուն, որ ապրելու եւ դոյատեւելու հզօր կամքով սպառազինուած է: Երեւոյթ մը որ քիչ ժողովուրդներ կը կրեն այդ ներքին մղումը:

Հեղինակէն յետոյ, ճնշող ծանրութիւնով մեր դէմ կը դառնենք բեմադրիչը՝ Ժիրայր Մոզեանը: Գիտենք թէ թատրոնը՝ բոլոր տեսակի դրական սեռերուն վրայ կը դառնուի, այսինքն՝ կը բաժնուի դրականութեան կալուածէն, ըլլալով՝ հեղինակին, դերասաններուն, դանոնք չարժման լծած բեմադրիչին եւ հանդիսատեսին համագործակցութիւնովը դոյութեան կոչուած ամբողջութիւն: Հոն, դրական ստեղծագործութիւնը վերածուած է ձայնի, շարժումներու եւ իրերայաջորդ դէպքերու, որոնց ընդմէջէն մեր տեսողութիւնն ու լսեղութիւնը կը ստանան իրենց ռաչակի բաւինը:

Հետեւաբար, նախ քննենք պատճէնը:

Համեմատած՝ Վերֆէլի վէպին, որուն ծիրը համապարփակ է եւ ընթերցողը կ'առաջնորդէ բաւականանալու եւ ամբողջապէս դոհանալու, թատրերգութիւնը՝ մէկուկէս ժամուան իր տեւողութեանը ընթացքին, հանդիսատեսին չի տար իրմէ սպասուած բաւարարութիւնը: Հաւանաբար անոր համար որ վերարտադրութիւն մըն է ան եւ անշուշտ դժուար՝ հոն ներմուծել վէպին յուզականութիւնը: Ամէն պարագայի, Մելիք Քօչարեանը՝ որպէս թատերգութեան վերածող Ա. Ահարոնեանն ու Ս. Զօրեանը՝ որպէս թարգմանիչներ, գնահատելի են:

Թէ ինչ կը վերաբերի բեմադրիչին, ուղղակի ոգին եւ ողնուղեղն է ան թատերական ներկայացման մը, ուր մեկնաբանութիւնը առանցքը կը կազմէ իր դերագոյն մտահոգութեան: Այս տեսանկիւնէն դիտելով, Մոզեան անկասկած իր ուսերուն բեռցուցած էր ներկայացման դժուարին մասը: Մոզեան, որպէս բեմական արուեստի հասուն ներկայացուցիչ, դիտցաւ մերթ ընդ մերթ հոգեցունց պատկերներ ստեղծել, տալ մանաւանդ, ճուժանի, սարսափի համատարած արտայայտութիւն, որ հոգիէ հոգի կը փոխանցուի յանկարծական կոհակումով եւ ոչխարային հոգեբանութեամբ: Աչխատեր էր տիպարները հարազատ դարձնել, որոնք սակայն ընդհանրապէս կորսուելու դատապարտուեցան միջավայրի պակասի հետեւանքով: Կ'ընդգծենք այս պարագան եւ կը հարցնենք կազմակերպիչ մարմնին ու տնտեսական հոգը իր վրայ բեռցած անձերուն թէ ինչո՞ւ, այս մեծածախս ներկայացման լաւագոյն կերպով իրագործումին համար, դանուած են ժլատ, մանաւանդ լեռնային պատկերներու մէջ: Կ'ընդունինք թէ թատերական արդի ըմբռնումով բեմայարդարութիւնը ժուժկալ է եւ կը ձգտի աւելի նպատակին ծառայելու, յապաւելով

յարակից պահանջքներ, որոնք այնքան ալ կենսական չեն: Բայց պատմական այս գործով, որուն առանցքը լերան մը գոյութիւնն է, սպասուած բեմայարդարութիւնը չգտանք: Նոյնպէս, երբ թնդանօթներու որոտը լսելի կ՚ըլլար, ինչո՞ւ փոթորիկի պատկերը չորուեցաւ հովի դոյլով: Պարագայ մը եւս. համաձայն յայտագրին, անխօս դերակատարներու ինը անուն յիշատակուած է, իր դրկին մէջ հոծ բազմութիւն մը համախմբած ներկայացում մը պարտէր նուազագոյն յիսուն ֆիկիւրան բեմ հանել, բացի անշուշտ գործօն դերակատարներէն: Չենք կարծեր թէ դժուար ըլլար գոհացում տալ մեր այս արդար պահանջքին, երբ սիրայօժար կրնային իրենց մասնակցութիւնը բերել զանազան դպրոցներէ աշակերտներ կամ երիտասարդական եւ սկաուտական խումբեր: Մեր այս դիտողութիւնները անոր համար, որ մեծ աշխատանքով երեւան եկած գործի մը ամբողջականութեան վտանգած են վերոյիշեալ պակասները:

Դերակատարները կարելի չէ մէկ առ մէկ յիշատակել: Սիրելի դէմքեր ըլլալով անշուշտ, դերերու բերումով, Խ. Գասպարեանը, Տ. Մեծմօրուքեանը արժանի էին ուշադրութեան: Իթթիհատական դահճապետերու դերերով, Ասպետ Արեանը – որուն դերասանական կարողութեան ծանօթ ենք – և Ատոլֆօ Ֆերրարին, յաջող տուին ինչ որ բեմադրիչը պահանջած էր իրենցմէ, բայց մեր դէմ երբեք չգտանք այն հարազատ տիպարները, որոնք կը պատշաճէին՝ հայ ժողովուրդին նոր շրջանի պատմութեան ընթացքին վրայ ճակատագրական դեր խաղցած անձերուն, որպէս ցեղասպաններ: Պր. Մոզեան, մինչեւ իսկ, պիտի ըսենք տրամաբանական դարձուցած էր անոնց որդեգրած ընթացքը, իրենց հայաջինջ քաղաքականութեանը մէջ: Իրենց խստութեանը մէջ չկար խոր ատելութեան շեշտը, հայուն հանդէպ, զայն դերեզմանացնող տարողութեամբ: Այս հոգեվիճակը տալու համար պայման էր որ Պր. Մոզեան խորապէս ճանչցած ըլլար այդ օրերու Թուրք հոգեբանութիւնը: Եւ ատիկա դրսեւորելու համար կրնար գոնէ գործակցութիւնը փնտռել անձերու, որոնք Թատերական հասկացողութեան ծիրին մէջ, կրնային զինքը լաւագոյնս լուսաբանել, իրենց փորձառութիւնով:

Յաջող խաղարկութիւն ունեցաւ Էլիսա Սթէլլան Ժիւլիէթի դերով, որ արեւմուտքի եւ արեւելքի միջեւ սպառեցաւ եւ ինկաւ հոգեկան քայքայման գիրկը: Ամբողջութեանը մէջ դերակատարները լաւ սերտած էին իրենց յանձնուած դերերն ու եղած ցուցմունքները: Տեղի չգոյութիւնը մեզ կ՚արգիլէ անջատաբար խօսիլ բոլորին մասին:

Թերիները, որոնց մասին անդրադարձանք երբեք նպատակ չունին նսեմացնելու տաղանդն ու արժէքը Պր. Ժիրայր Մոզեանին, բայց ներկայացումը ոչինչ չահեցուց հանդիսատես հասարակութեան, որ պատրաստուած էր հանդիսատես մնալու փրոֆէսիոնալ վարպետի մը ներկայացման:

Վ. Ա.

Կոմիտաս Պերլին մէջ,
ուսանողութեան շրջանին

ԿՈՄԻՏԱՍ ՝ ՈՂՋԱԽՈՀ ՄՏԱԾՈՂ

«Մեր երգի Մեսրոպ Մաշտոց» հռչակուած եղեռնախեղճ կոմիտաս որքան մեծ և տաղանդաւոր արուեստագէտ, նոյնքան ալ մեծ հայ և լրջախոհ մտածող մը եղած է։ Այս օրերուն երբ Հայրենիք և Սփիւռք մեծամեծ հանդիսութիւններով կը նշեն «Ամենայն Հայոց Երգի Վեհափառ»ին ծննդեան հարիւրամեակը, հոս կը ներկայացնենք նշխար մը Մեծն Կոմիտասի քաղաքա-

Ապրիլ 23ին հանդիսաւոր հոգեհանգստեան պաշտամունք կատարուեցաւ Պուէնոս Այրէսի կուաթեմալայի մեծ եկեղեցիին մէջ: Պատարագեց կաթ. Համայնքի Առաջնորդ Տէր Ներսէս Վ. Թարապաշեան, նկարին մէջ կաթ. Պատուիրակ Բաքգէն Արք. Ապատեան կը քարոզէ, կողքին՝ Մխիթարեան վարժարանի տեսուչ Հ.Խաչատուր Վ.

Ապրիլ 24ին ծաղկեպսակի զետեղում Արժանթինի Ազատարար Զօր. Սան Մարթինի արձանին վրայ, կը խօսի Տոքթ. Ե.Տէր Մարտիրոսեան

Սովետական Միությունն ալ մեծարեց մեր տաղանդաւոր արժէքները, Կոմիտասի և Յովհաննէս Թումանեանի 100ամեակը նշելով դրոշմաթուղթերու հրապարակումով:

Նորայր Թ. Մուշեղեան Երեւանի ըմբշ. դպրոցի տնօրէն, որ մասնակցած է բազմաթիւ միջազգային մրցումներու, շահելով մրցանակներ:

կան մտածումէն, ուր ի յայտ կու գայ ծանրախոհ, լուրջ և հայ ժողովուրդի ապագայով մտահոգ հայ մարդու տեսակէտները: Հաւանաբար 1912–13 թթ. ուսականներուն գրուած այս տողերը արտատպած ենք Երեւանի Պատմա–բանասիրական Հանդէսի 1958/ Մ. թիւէն:

"Մեր երկիրը սկիզբէն եղել է կռուախնճոր արշաւող ու շրջակայ հզօր պետութեանց: Այդ աշխարհակալութեան ճանապարհի վրայ եւ պահել է ցարդ նոյն վիճակը: Մենք այժմ իրապէս ռուսաց շահի առարկան ենք, մեր երկրիրը արդէն որոշուած է այսօր կամ վաղը ռուս պետութեան բաժին դառնալու: Ուրեմն պիտի ձգտինք մեզ ազատագրել երկու կերպ, թէպէտ եւ երկուքի վերջակէտն էլ նոյն է, տարբեր ուղիով միայն: Առաջինն է առաւելագոյնը7 ինքնուրոյն եւ անկախ լինելով իբր պատուար ցցուել ռուս դիւանագիտութեան առջեւ եւ երկրորդը՝ նուազագոյնը՝ ապաւինել բեռի Ռուսին եւ միաձոյլ հայութիւն սահմանել: Երկուքն էլ նոյն է, բայց երկրորդն իրագործելի՝ շահերի նոյնութեան վերայ յենուելով, իսկ առաջինը անիրագործելի:

"...Ես չե՛մ կարող մտքէս անցնել, որ ռուս կառավարութիւնը իր շահերը զոհէ մեզ:

"Ես վախ չունեմ, թէ ռուս կառավարութեան մէջ կը հալենք, որքան ալ որ հալինք, այնուամենայնիւ մեր ինքնագիտակցութիւնն զարթնում է եւ երբ խելօք շարժուենք, կը վաստկենք":

ԱՒԵՏԻՍ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ ԿՈՄԻՏԱՍԻ ՄԱՍԻՆ

Կոմիտասը մեր ժողովրդի հպարտութիւնն է, նրա գործը՝ մեր ազգային անսպառ հարստութիւնը:

Ինչո՞վ է արժանացել նա մեր ժողովրդի այս բարձր գնահատականին: Նա ո՛չ օպերա է գրել, ո՛չ օրատորիա, և համարեա թէ ոչ արիաներ կամ ռոմանսներ:

Բայց ահռելի մեծ գործ է կատարել, հան այդ բոլորը:

Նա յայտնագործել է մեր ազգային երգը, հայկական երաժշտութիւնը, ազգային մելոսը՝ ինքնորոյն և անաղարտ:

...Նա դիմեց հայ երգի ակունքին՝ հայ շինականի, գեղջուկի, աշխատաւորի երգին, Արարատեան դաշտի, Շիրակի, Վանի, Մուշի ժողովրդական երգերին: Սրտով հասկացաւ նա, որ հայ երգի ոճը ժողովրդի այդ երգերի մէջ պիտի թաքնուած լինի: Պիտի մաքրել այդ երգերը օտարամուտ ժանգից ու անտեղի զարդերից, որոնք աղարտել էին հայ երգը: Եւ ցոյց տուեց աշխարհին: Մշակութային ժողովուրդները՝ Ռուսները, Ֆրանսացիները, Իտալացիները ընդունեցին հայ երաժշտութեան ինքնուրոյնութիւնը, և նրանք հիացմունքով տեսան մի նոր գեղեցկութիւն, մի նոր երգ:

ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԷՋ

Անթիլիասի Կաթողիկոս Խորէն Ա. շուրջ երեք ամսուան շրջապտոյտ մը ըրաւ Ա. Միացեալ Նահանգներ և Գանատա: Վերադարձին այցելեց նաեւ Վենեզուելա, Քարաքաս, ուր մնաց երեք օր և իրեն հետ առնելով Անթիլիաս տարաւ Եղնիկ Բալայեան վարդապետը, որ քանի մը տարիներէ ի վեր կը հովուէր փոքրիկ այդ համայնքը:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա.ի նման, Խորէն Ա. եւս ամէն տեղ շեշտեց անհրաժեշտութիւնը ամբողջօրեայ հայ դպրոցներու, նոր սերունդին հայերէն սորվեցնելու համար:

Պոսթոնի մէջ գումարուած Դաշնակցութեան Պատգամաւորական Ժողովի բացման հրապարակային հանդիսութեան նախագահելով, Խորէն Ա. ըրած է կարգ մը յայտարարութիւններ, որոնք արձագանգ չգտան նոյնիսկ բոլոր Դաշնակցական թերթերու մէջ: Առանց մեկնաբանութեան կու տանք առաջին մասը ամբողջութեամբ:

«Նիւ Ճըրզիէն դէպի Պոսթըն մեկնումի նախօրեակին յարգելի ազգային մը այսօրուան այս ժամուն համար ցանկութիւն յայտնեց հիւրասիրելու մեզ՝ իբրեւ արտայայտութիւն սիրոյ ու մեծարանքի:

Երբ պարզեցինք իրեն՝ թէ հրաւիրուած ենք Հ. Յ. Դաշնակցութեան Պատգամաւորական Ժողովի բացման հրապարակային հանդիսութեան, զարմանքով նայեցաւ մեզի: Կարծես ըսել ուզէր. «Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը ի՞նչ գործ ունի կուսակցութեան մը բացման հանդիսութեան մէջ"...:

Շատ պարզ է, սիրելիներ: Հայոց կաթողիկոսները պէտք է ըլլան բոլոր այն կազմակերպութեանց, միութիւններուն ու հաստատութեանց հետ՝ որոնք հանրային առաքելութեամբ մը ասպարէզ իջած են ու ծառայութեան իրենց կոչումը գիտեն արժեւորել: Պէտք է ներկայ ըլլան անոնց հրապարակային հաւաքոյթներուն, որոնց ճամբով հոգեկան կապ կը հաստատուի ժողովրդային զանգուածներու հետ: Պէտք է ներշնչեն և ներշնչուին, որովհետեւ հայաշունչ և գաղափարական մթնոլորտի մէջ է որ կը ծնին մեծ գործերը, կը խմորուին փրկարար ծրագիրները, կը վերանորոգուին միտքերն ու հոգիները:

Մենք չենք հասկնար թէ ուրկէ և ինչո՛ւ որոշ մարդիկ կը մտածեն, որ Հայրապետի մը ներկայութիւնը կուսակցութեան մը հրապարակային հանդիսութեան՝ կրնայ անպատեհ նկատուիլ...

Մենք, հոգեւոր ծառայութեան մեր առաջին օրերէն իսկ, առաջնորդական մեր պաշտօններուն գծով թէ կաթողիկոսական հանգամանքով, ամէնօրեայ շփում ու գործակցութիւն ենք ունեցեր ժողովներու կամ մարմիններու հետ, որոնք ազգային – եկեղեցական իշխանութիւնը վարելու կոչուած են հայ ժողովուրդի կողմէ: Երեսուն տարիէ ի վեր, անհատապէս թէ ի հանգամանէ՝ կապ ենք պահեր Դաշնակցականներու և Դաշնակցութեան հետ,

որոնք հայ ժողովուրդի ընդհանրական կեանքին մէջ ծանր ու վճռական յանձնառութիւններ ունին, համապղծային շահերու պաշտպանութեան առաջին դիծերուն վրայ են: «Հայութեան ծառայել», – այս է հանգանակը՝ որուն կը հաւատան անոնք, ու այս է յարացոյցը իրենց գործունէութեան՝ մեր կեանքի բոլոր ճակատներուն վրայ:

Գործակցած ենք Դաշնակցականներու և Դաշնակցութեան հետ՝ որովհետեւ մեր թէ անոնց հասարակաց կարգախօսն է ու պարտաւորութիւնը՝ ծառայել Հայոց ժողովուրդին: Սոսկական քաղաքական կազմակերպութիւններ չեն կուսակցութիւնները, այլ մանաւանդ՝ ազգային, հանրային և համաժողովրդային կենսական, անյետաձգելի մտահոգութեանց լուծում փնտռող հաւաքական գործօններ: Այսօր ալ կը գործակցինք անոնց հետ, վաղն ալ պիտի գործակցինք՝ որովհետեւ Հայոց Եկեղեցին ժողովրդային հաստատութիւն է, ու մենք մեկտեղուած ճիդերով միայն կրնանք ներդաշնակել ու արդիւնաւորել ծառայութեան գործը: Գործակցութեան նոյն ոգին ունինք հանդէպ բոլոր անոնց՝ որոնք կը յարգեն մեզ, կը փնտռեն մեր աջակցութիւնը իրենց ճիդերուն, ու կ'ուզեն սիրտ–սրտի, միտք–մտքի, հոգեկան ամբողջական կապով նպաստել հայ ժողովուրդի պահանջներուն, ֆիզիքական և բարոյական կեանքի ապահովութեան»:

Հայուն դոյատեւումը մանաւանդ Հայ Դպրոցով պայմանաւորուած է: Դուք, որ Հաւատքի տաճարներ կանգնեցիք, պէտք է բարձրացնէք նաեւ լոյսի տաճարներ՝ անոնց կողքին: Մեր զաւակները պէտք է ճանչնան իրենց Ժողովուրդը, Հայ Մշակոյթը, մայրենի լեզուն, որպէս զի զգան ու ապրին հայ ըլլալու հպարտութիւնը:

Հ. Յ. Դաշնակութիւնը, Հայ Օգնութեան Միութիւն, Հայ Կրթական Հիմնարկութիւն՝ թեւ թեւի ու սիրտ–սրտի, ազգային ժողովներու և մարմիններու հետ, պէտք է երազը վերածեն գործի, չօշափելի իրականութեան»:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱԾ ԵՆՔ

ԴԱՇՏԻ ՄՈՒԿԸ, Հեղինակ՝ Յովհաննէս Մարդ, Թեհրան, տպարան Անի, 1968: Սոյն գրքոյկի հեղինակը խմբագրութեան ուղարկած է 45 օրինակ, Պուէնոս Այրէսի հայ վարժարաններու մանուկներուն իբր նուէր, կրթական Հաստատութիւններէն կը խնդրուի ստանալ ՆԵՐԿԱ՛Յ–էն:

ՐԱՖՖԻ ՏԱՐԵԳԻՐՔ, Ա. Տարի 1969, Տաճատ Պօղոսեան խմբագիր, Տպ. Մոդերն, Թեհերան, 1968

ԼՔՈՒԱԾ ԿԱԼՈՒԱԾԸ

Ազգային Ինամատարական մտահոգութիւններու բացակայութիւնը ուշագրաւ երեւոյթ մըն է ամբողջ սփիւռքի տարածքին:

Ցանուն ազգասիրութեան, հայրենասիրութեան, եկեղեցասիրութեան թերթեր կը հրատարակուին, ճառեր, քարոզներ կը խօսուին առաւօրէն: Բազմաձախս հոյակապ շէնքեր կը կառուցուին – եկեղեցի, ժողովարան, դըպրոց, ակումբ – սակայն այս բոլորը չեն անդրադառնար հայ հասարակութեան ամբողջութեան վերելքին: Ցաճախ փոքրամասնութիւններու, հատուածներու եւ նոյնիսկ անհատներու փառասիրական հակումներուն դոհացում տալու, ձեռնարկները կը դառնան չատ մը մեծածախս իրականացումներ, մինչ հաւաքական վերելքի սատարելու սահմանուած հիմնական դործեր կ'անտեսուին:

Անկարին, ծերին օժանդակելու համար տեղ տեղ կան աւանդական «աղքատախնամ» մարմիններ, որոնք ընդհանրապէս անուանական են, ժամանակավրէպ՝ թէ մտայնութեամբ եւ թէ դործելակերպով:

Բազմամարդ եւ սահմանափակ նիւթական միջոցներով ընտանիքներու վիճակը բարելաւելու, վերելքը դիւրացնելու, օժտուած փոքրիկներու դաստիարակութիւնը – հայկական իմաստով – դիւրացնելու, պատանիներու դործ հայթայթելու, արհեստ սորվեցնելու մասին համահայկական լայն մտահոդութիւններով մտածողութիւն չունինք դժբախտաբար: Ոչ ալ մեր թիւն ու նիւթական կարելիութիւնները և կարիքները ճշդելու համահայկական տրամադրութիւն: Մարդահարի, վիճակադրութեան կարեւորութիւնը միշտ անդիտացած ենք: Այս պատճառներով ալ մեր բոլոր դործերը պատահականութեան կնիքը կը կրեն: Նախապէս խորհուած, կշռադատուած եւ որոշուած ու հետեւողականապէս հետապնդուած աշխատանքներ դրեթէ չենք տեսներ հայ կեանքի մէջ: Մարդահամար–վիճակադրութիւն կրնայ կատարել ամբողջ համայնքին վատահութիւնն ու յարդանքը վայելող ընդհանրական նկարադրով մարմին մը: Իսկ Տարադրութեան մէջ ընդհանրապէս տիրապետող են հատուածականացած մարմինները, «ազդ»ը հակընդդէմ հատուածներու վերածուած է: Տակաւին դործակցութեան ոդի, դիրար լսելու, դիրար յարդելու եւ փոխադարձ դիջումներով ընդհանրական դործեր իրականացնելու տրամադրութիւն եւ կամեցողութիւն չէ ստեղծուած, ի հեճուկս մեր ապրած աղէտներուն, եւ տեսանելի, չօշափելի վտանգներուն, որոնք կը սպառնան անխտիր բոլորիս:

* * *

Ազգային Ինամատարական դործը որ ընկերային աշակցութիւն կը կոչուի կազմակերպուած պետութիւններու մօր, լքուած ասպարէզ մըն է բոլոր հայ դաղութներու մէջ: Այս մասին հիմնաւոր տեղեկութիւններ կարդալու առիթը ունեցանք Պէյրութի «Զարթօնք» օրաթերթի մէջ, ուր «Ազատ Բեմ»ի սիւնակի մէջ կարդ մը ուշադրաւ խորհրդածութիւններ կ'ընէ Նուպար Դաւիթեան, Հ. Բ. Ը. Միութեան մէկ հանդիսութեան առիթիւ, Լիբանանի հա-

յութեան մասին կատարուած խիստ լաւատես արտայայտութիւններու ան-
թիւ։ Լիբանանի հայութեան թիւը կը նկատուի 150–200 հազար։ Ասոնք բո-
լորը «նախանձելի դիրքի հասած» նկատել սխալ կը նկատէ հեղինակը, նկատի ունենալով հետեւեալները.–

Ա.– Բազմութիւնը հայ այր մարդերու, որոնք տեւական գործ չունին, «չունենալով իրենց ձեռքը որեւէ արհեստ»։

Բ.– Բազմութիւնը հայ ընտանիքներու, որոնք քայքայուած են հիւան-
դութեան պատճառով։

Գ.– Տնտեսական, քաղաքական պատճառներով Սուրիոյ գաւառներէն եւ Հալէպէն Լիբանան խուժած փախստականներու անմխիթարական վիճակը – երեսուն-յիսուն հազար կը կարծուի անոնց թիւը։ Աշխատելու օրինաւոր պայ-
մանները չկարենալ լրացնելու չատեր «դաղտնի» կ'աշխատին, շահագործուե-
լով։

Դ.– Նախակրթարանի չորրորդ կարգը չհասած մանուկներ – մանչեր ըն-
դհանրապէս – կը հանուին դպրոցէն եւ գործի կ'ուղարկուին ։Բազմաթիւ ըն-
տանիքներ ալ կրթաթոշակ չկարենալ հայթայթելուն, կը ստիպուին ուսումը ընդհատել իրենց զաւակներուն։

Ե.– Բազմութիւնը հայ ընտանիքներու, որոնք հարկադրուած են խճող-
ուիլ նեղ եւ մութ սենեակներու մէջ, ուր դպրոցականները իրենց դասը սեր-
տելու համար խաղաղ անկիւն մը անգամ չունին։

Զ.– Բազմաթիւ ընտանիքներ կան, որոնց մէկ անդամը բանտն է, այս կամ այն պատճառով։

Հեղինակը կ'առաջարկէ լուրջ ուսումնասիրութեան նիւթ դարձնել մատ-
նանշուած երեւոյթները, եւ հաւաքական միջոցներ ձեռք առնել, որպէսզի հայութիւնը նիւթական իմաստով ալ երկու հատուածի չվերածուի «փոքրա-
մասն ընտրանի» մը կազմուած մտային և առեւտրական ասպարէզներու մէջ յաջողածներէ և զանգուածէ մը, ընկճուած Ֆիզիքապէս, նիւթապէս և բարոյապէս»։

Մեր համայնքին մէջ եւս պատկերը չատ տարբեր չէ։ Պաշտօնապէս մը-
տահոգութեան առարկայ չեն, իրենց բախտին լքուած բազմամարդ եւ կարօտ ընտանիքները, եւ յատկապէս դպրոցական տարիք ունեցող մանուկները։ Մարդահամար-վիճակագրութիւն հոս եւս չկայ, անհրաժեշտութեան գիտակ-
ցութիւնն ալ ինչպէս անցեալին, ներկայիս ալ բացակայ է պաշտօնական ա-
թոռներ գրաւողներու մօտ։ Ինչպէս ամէն տեղ, հոս ալ մեծ արշաւ մը կայ նիւթական չէնքեր չինելու եւ դրամ ճարելու՝ պատահականօրէն։ Այո՛, այս կամ այն ձեռնարկին իրականացումը ընդհանրապէս կը պայմանաւորուի նուի-
րատուի մը, «բարերար»ի մը պատահական գիւտով։ Ծիգ չկայ համայնքին բոլոր բաղկացուցիչ տարրերու նիւթական մասնակցութիւնը ապահովելու, համայնքին պիւտճէն հաւասարակչռելու եւ չինարարական ձեռնարկները ի-
րականացնելու համար։

Ընկերային օժանդակութեան գործը հոս եւս լքուած դաշտ մըն է։

«Ն.»

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻ ՄԸ ԱՌԹԻԻ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԵՒ ՍԱՐԳԻՍ ՏԻԱՐՊԷՔԻՐԵԱՆ ԵՂԲԱՅՐՆԵՐ

Յանդուգն նախաձեռնող եւ իրականացնող՝ չինող, չէնցնող, բարիքներ ստեղծող երկու տաղանդաւոր գործի մարդոց առեւտրական ասպարէզի վրայ երեւնալու յիսնամեակն է այս տարի:

Յիսնամեակ մը առաջ Յովհաննէս և Սարգիս Տիարպէքիրեան մեծայարգ եղբայրները իրենց հօր՝ Մանուկ Աղայի մանածի համեստ վաճառանոցը կը ստանձնէին Իզմիրի մէջ:

Մանուկ Աղա Տիարպէքիրեան խոնարհ առեւտրական մըն էր, որ յարատեւ աշխատանքով և խնայողութեամբ չտկած էր դիրք մը, եօթը տասնեակ չէնքերու բանալիներու տիրանալով: Այն օրերու ըմբռնումով Մանուկ Աղա պատկառելի անձնաւորութիւն մըն էր, ոչ միայն իր կալուածներուն թիւովը, այլ նաեւ իր նահապետական ընտանիքով, որ կը բաղկանար ութը հոգիէ՝ երեք մանչ եւ երեք աղջիկ զաւակներ:

Մանուկ Աղա իր զաւակներուն փոխանցեց ոչ միայն իր ձեռնարկը, այլ եւ կեանքի, առեւտուրի, ընտանիքի, աղդի մասին ունեցած իւրայատուկ ըմբռնումները՝ գործնական մարդու իր փիլիսոփայութիւնը:

Տաղանդաւոր երկու եղբայրներու նկարագրի կազմութեան վրայ անշուշտ խորապէս աղդած է Տիկին Զարուհի Տիարպէքիրեան, որ զարգացած, կրօնաւէր և գործավար մայր մը եղած է իր վեց զաւակներուն: Իրեն չնորհիւ զաւակներուն ընտանի դարձած է Ֆրանսերէն լեզուն, զոր բոլորն ալ իւրայացուցած են ընտանիքին մէջ:

Մանուկ Աղա 1919ին առեւտրական իր գործը կը յանձնէ երկու զաւակներուն: Այդ թուականին հիմը կը դրուէր Յովհաննէս և Սարգիս Մանուկ Տիարպէքիրեան առեւտրական տան. մին 22, իսկ միւսը հազիւ 18 տարեկան էր:

Փոթորկայոյզ տարիներ էին:

Իզմիրը թէեւ եղեռնէն ազատած էր փոքր կորուստներով, հուրի և սուրի բաժին եղաւ 1922ին, երբ Քեմալականները մտան հոն, հալածելով յունական բանակները, որոնք մօտեցած էին Էնկիւրիի դռներուն:

Յաւելուածական այս աղէտին Տիարպէքիրեան ղերդաստանը բարեբախտաբար զոհ չունեցաւ:

1922ի Օգոստոսի վերջերը Մանուկ Աղա իր զաւակներովն ու փեսաներովը — Զընոզեան, Յովակիմեան և Շիրինեան ընտանիքներ — և Աղնաւուրեան ընտանիքին հետ կ'անցնին Սքէնք, հոն դէպքերու ելքին սպասելու և կրկին Իզմիր վերադառնալու համար: Իրենց հետ ունէին ճամբորդական փոքրիկ պայուսակները միայն: Քաղաք մնացած էր միայն Սարգիսը, որ քեմալականներու քաղաք մուտքէն օր մը առաջ՝ Ուրբաթ 8 Սեպտեմբեր, երբ բարեկամի մը

հետ նաւահանգիստի մօտիկ սրճարան մը կը դառնուէր, նկատելով դերմանական Տանճինկ–Մարմարա չոգենաւը, նախազգացումէ մը դրդուած կը բարձրայ նաւ և կը հետանայ քաղաքէն ,որ յաջորդ օր դեհենի մը սլիտէ վերածուէր հաղարաւոր յոյներու և հայերու ջարդով և համատարած հրդեհներով:

Հայու ճակատագիրը բաժին կ'ըլլայ նաեւ իրենց: Հօրենական ժառանգութիւնը ամբողջութեամբ հուրի ճարակ կը դառնայ:

Բարեբախտաբար այդ կարճ ժամանակամիջոցին իսկ անոնք արդէն դուրս ելած էին դործի սահմանափակ չրջանակէն, առեւտրական դործ մը հաստատելով Պոլիս և ճամբորդելով Եւրոպա ու Ներածումի, արտածումի դործեր կազմակերպելով:

Ա֊թէնքէն 1922ի վերջերը կ'անցնին Նաբոլի, 1923ին՝ Միլանօ, ուր կը հիմնեն մանածի ներածումի և արտածումի դրասենեակ մը:

Միշտ հետամուտ նոր և ընդարձակ դործի ասպարէզներու, 1924ին կ'անցնին Ռումանիա և Դանուբի վաճառաշահ նաւահանգիստ Կալացի մէջ կը հիմնեն մեծաքանակ մանածի վաճառատուն մը: Յովհաննէս կը մնայ հոն, իսկ Սարդիս կը ճամբորդէ դէպի եւրոպական կեդրոններ:

Սակայն Կալացը չէր կրնար բաւարարել ներքին անհանդստացնող շինարարական ոդին: Լայն հորիզոններու վրայ սաւառնելու, մեծ ձեռնարկներ իրականացնելու կոչումը դիրենք կը մղէր նոր և մեծ ձեռնարկներու:

Ու 1926ին Սարդիսը Պուքրէշ է: Հոն հիմը կը դնէ հիւսուածեղէնի մեծ դործարանի մը, մասնագէտներ բերելով Իտալիայէն: Տըմպովիցա – այս էր անունը դործարանին – կարճ ժամանակի մը մէջ կը զարդանայ: Կը հիմնուին այլ դործարաններ եւս՝ բամպակի մանարան, ներկատուն և աւելի ուշ, երբ բամպակի նեղութիւն կար հրապարակի վրայ, մանարան մը եւս հին լաթերէն թել պատրաստելու համար:

Իրենց արտադրութիւնները սպառելու համար կը բանան 16 խանութներ Պուքրէշի և դաւառի մէջ:

Գործերը լաւագոյն հունի մէջ են և աւելի զարդանալու մեծ հեռանկարներ ալ կան: Բայց նախատեսող, հեռատես եղբայրները դալիք փոթորիկներու նախազդացումը ունէին:

Հին աշխարհը ներքին խռովութիւններու, պատերազմներու, յեղափոխութիւններու թատր վերածուելու հաւանականութիւններ ունենալուն Սարդիս 1936ին կ'անցնի Նոր Աշխարհ, հաստատուելով Արժանթինի մայրաքաղաք Պուէնոս Այրէս: Կը հիմնէ Տանուպիօ մեծ դործատունը, ճափոնէն բերելով հիւսուածեղէնի մեքենաներ: 1937ին դործատունը կը սկսի աշխատիլ, իր մանարանով, ներկատունով և այլ անհրաժեշտ կազմածներով: Ներկայիս չորք երեք հազար մարդ կ'աշխատի հոն:

Աւելի ուշ անոնք կը հաստատեն Ինքթելա դործարանը, որ բուրդի մա-

նարան է և կ՝արտադրէ կերպասներ: Հոս ալ կ՝աշխատին չուրջ հազար բանուորներ:

Սակայն ստեղծագործ, անհանդիստ, որոնող ոգին հանդիստ չի ճանչնար:

Հանդրուան առ հանդրուան գործը կ՝ընդարձակուի, ոստումներ ընելով սահմանէ սահման:

Այսօր Տիարպէքիրեան ձեռներէց եղբայրներու հակակշռին տակ են նաեւ Ուրուկուայի, Վենեզուէլայի և Նիւ Եորքի մէջ գործող հիւսուածեղէնի մեծ գործարանները:

Այս բոլորի կողքին բազմաթիւ այլ առեւտրական, կալուածական ձեռնարկներ եւս կը շահարկուին, որոնք ոչ միայն մեծ եկամուտներ կը բերեն, այլ եւ կը նպաստեն համապատասխան երկիրներու տնտեսական և ճարտարարուեստական զարգացման:

Շատ թռուցիկ ակնարկով մը տուինք կարդ մը անկատար ծանօթութիւններ տաղանդաւոր երկու եղբայրներու հսկայ ձեռնարկներուն և իրականացումներուն մասին: Որպէս իսկական գործի մարդիկ անոնք քնաւ չեն խօսիր իրենց իրականացումներու չուրջ: Իրենց գլխաւոր և տասնամեակներու հայ գործակիցներ եւս ընդհանրապէս խիստ ժլատ են: Իրականին մէջ իրաւունք ալ ունին: Իրենց իրականացումները և բարեսիրական գործերը մէջտեղն են և ինքնին կը խօսին:

Այժմ փորձենք բացատրել յաջողութիւններու գաղտնիքը: Կը կարծենք որ անհրաժեշտ է ընել այս փորձը, որ կրնայ օրինակելի և դաստիարակիչ ըլլան հասնող նոր սերունդին:

Անշուշտ նախ կայ բնածին տաղանդը՝ գործ ստեղծելու, կազմակերպելու, զարգացնելու և չահուածը պահել գիտնալու: Սակայն այսքանը բաւական պիտի չըլլար եթէ երկու եղբայրները չգիտնային իրենց ընդունակութիւնները, կարողութիւնները համադրել, և ամբողջ յիսնամեակի մը ընթացքին իրար լրացնելով, իրար յարգելով և փոխադարձ զիջումներով հըսկայ ձեռնարկներ իրականացնել և արդիւնաւորել, հակառակ աղէտներու, պատերազմներու, յեղափոխութիւններու և երկրէ երկիր, ցատագամասէ ցամաքամաս փոխադրուելու հարկադրանքներուն: Ուրեմն յաջողութիւններու մէկ գլխաւոր աղբակը փոխադարձ հասկացողութիւնն ու ներքին միութիւնն է: Ասոնց վրայ պէտք է աւելցնել նախաձեռնելու յանդգնութիւնը, խմաստուն հեռատեսութիւնն ու ծանրախոհ լրջութիւնը: Ոչ յաջողութիւնները և ոչ ալ դժուարութիւնները չեն կրցած զիրենք չեղեցնել լուրջ, ստեղծագործ և յարատեւ աշխատանքներէ:

Բոլոր երեւոյթները կու գան հաստատելու, որ իրենց նախաձեռնութիւնները արդիւնք են լրջօրէն կանխամտածուած, կշռադատուած, ամէն հաւանականութիւններ նկատի առնող խորհրդածութիւններու, մտորումներու և յանդուգն վճռականութեամբ գործադրութեան դրուած ծրագիրներու:

Երչուհի Աննա Շիրինեան, Տիգրան Զուխաճեանի Արշակ Բ. օպերային մէջ, Օլիմպիայի դերով, Երեւանի բեմին վրայ:

Միլուեոյի Քառասուն Մանկունիք Եկեղեցին,
կառուցուած Տիարպէքիրեան Հոքայրներու կողմէ

Երչուհի Ա.ննա Շիրինեան, Տիգրան Զուլսաճեանի Արշակ Բ. օպերային մէջ, Օլիմպիայի դերով, Երեւանի քեմին վրայ:

Միլանոյի Քառասուն Մանկունք Եկեղեցին,
կառուցուած Տիարպէքիրեան եղբայրներու կողմէ

Մանուկ Աղա Տիարպէքիրեան և Տիկին Զարուհի Իրեց զաւկին՝ Սարգիսի հետ։

Գրն. Յովհաննէս Տիարպէքիրեան

Գրն. Սարգիս Տիարպէքիրեան

Փարիզի հայերը 1936ին կը մեծարեն Ֆրանց Վերֆելը և իր տիկինը, իրենց աջին Տիգրան Չիթունի, Շաւարշ Միսաքեան և Արշակ Զօպանեան:

Հայեր ողջերը կը մաղթեն մեծ գրագէտին և իր տիկնոջ· նկարին մէջ՝ իրենց ձախին Շաւարշ Միսաքեան իսկ աջին՝ Արշակ Զօպանեան վահան Եարճանեան (Սիամանթոյի եղբայրը) և ուրիշներ: Նկարները՝ Ֆօթօ Արաքս – Փարիզ

Մաճուկ Աղա Տիարպէքիրեան և Տիկին Զարուհի Իրենց զաւկին՝ Սարգիսի հետ:

Դր. Յովհաննէս Տիարպէքիրեան

Դր. Սարգիս Տիարպէքիրեան

Փարիզի հայերը 1936ին կը մեծարեն Թրանց վերթելը և իր տիկինը, իրենց աջին Տիգրան Չիրուճի, Շաւարշ Միսաքեան և Արշակ Չօպանեան:

Հայեր ողջերը կը մաղթեն մեծ գրագէտին և իր Տիկնոջ· նկարին մէջ՝ իրենց ձախին Շաւարշ Միսաքեան իսկ աջին՝ Արշակ Չօպանեան վահան Եարճանեան (Սիամանթոյի եղբայրը) և ուրիշներ: Նկարները՝ Ֆօթօ Արաքս – Փարիզ

Գործի անսահման աշխարհի մէջ կայսրութիւն մը հիմնելը – մանրանըկար իսկ եթէ նկատուի, բաղդատուած միջազգային այլ հսկայ ձեռնարկներու հետ – չի կրնար սոսկ պատահականութիւններու, բախտի, դիպուածի արդիւնք ըլլալ: Այս յաջողութիւնները անպայման կ'ենթադրեն կանխամըտածում, հեռատեսութիւն, աշխատասիրութիւն, լրջութիւն, կազմակերպչական բացառիկ շնորհ, աշխարհի անցուդարձերու նկատմամբ նուրբ զգայնութիւն, յարատեւութիւն եւ այլ բարեմասնութիւններ, շաղախուած փոխադարձ հասկացողութեան, եղբայրական գործնական սիրոյ եւ իրական համերաշխութեան ոգիով:

Այս տողերը կարդացող սիրելի ընթերցողները բնականօրէն հարց պիտի տան, թէ կուտակուած անհաշիւ հարստութենէն ի՛նչ օգուտ հայութեան:

Այս հարցումին պիտի հակադրենք այլ հարցում մը: Հայ կեանքը իր ներքին անհանդուրժողութիւններով, անիմաստ հակամարտութիւններով, անլրջութիւններով, անտրամաբան, ժամանակավրէպ մտայնութիւններով եւ համապատասխան տղայական ծուռ գործելակերպով եւ զիրար չէզոքացնող ողբալի անկազմակերպութեամբ, արդեօք նպաստաւոր, յարմար գետին մըն է՞, հիմնական եւ կենսական յեղաշրջումներ յառաջացնելու սահմանուած փրկարար մեծ նախաձեռնութիւններու, պատմական մնալու կոչուած մեծագործութիւններու:

Դժբախտաբար այս հարցը հայ կեանքի մէջ չդրուիր:

Աւանդական դարձած քրթմնջումներով, գաղտասուք դժգոհութիւններով կը բաւականանք, արուեստական խանդավառութիւններու ժխորին մէջ խեղդելով տրամաբանական ոեւէ խոհ եւ հայ կեանքը յուզող հիմնական հարցերու բանական լուծումին սատարելու կոչուած իրական կարելիութիւններ:

Ցաւալի եւ դժբախտ իրականութիւն է, որ իսկապէս խանդավառող, միտքն ու սիրտը անվերապահօրէն գրաւող, հմայող, համոզիչ, տրամաբանական, առինքնող երեւոյթներ գրեթէ չկան հայ Սփիւռքի մէջ:

Իսկ մեծ իմացականութեան տէր գործնական մարդիկ, ընդհանրապէս հրապարակով չեն խօսիր, դատաստան, մեկնաբանութիւն չեն ըներ ու վերաբերում չեն ճշդեր, սակայն հարեւանցի ակնարկով մը իսկ երեւոյթներու խորը կը թափանցեն, զանազանելով իրականն ու կեղծը ու ճշդելով տարողութիւնն ու արժէքը կատարուած հանրային աշխատանքներու եւ հրապարակը ողողող աղմկարարութիւններու: Խարկանքները տեղ չունին առողջ, աննախապաշար ուղեղներու մէջ:

Գալուստ Կիւլպէնկեանի նման միջազգային պատկառելի դէմք մը չկրցաւ հայ կեանքին նոր շունչ, թարմութիւն տալ եւ արդիական հունի մէջ դնել զայն: Այս ուղղութեամբ կատարած իր երկամեայ ձախող փորձէն յետոյ հեռացաւ հայ հանրային գործերէ:

Տիրող այս ընդհանուր կացութեան համապատասխան է հայ լրակատարութեան մէջ կատարուող նուիրատուութիւնները ու «բարեգործութիւն»ները:

Այսու հանդերձ Տիարպէքիրեան Եղբայրները և իրենց ընտանեկան պարագաները հայ կեանքի բոլոր մարզերուն մէջ ներկայ են իրենց յայտնի կամ ծածուկ նուիրատուութիւններով: Թուենք մեր դիտողածները. Նիւ Եորքի Հայոց հոյակապ Առաջնորդարանը, Միլանոյի Քառասուն Մանկունք եկեղեցին, ուր կը հանդիսին իրենց ծնողները, Պ. Այրէսի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Կրթական Հիմնարկութեան «Տիարպէքիրեան» նախակրթարանը:

Ասոնցմէ զատ իրենց անմիջական ձեռնտուութեամբ դնուած կամ կառուցուած են հետեւեալները.— Մխիթարեան Հայրերու դպրոցական շէնքը, Ֆլորէսի եկեղեցին և նոր ձեռնարկուած դպրոցական շէնքը, Խրիմեան Կրթական Հիմնարկութեան Մանկապարտէզը, եւայլն:

Փակելով այս կցկտուր ծանօթութիւններու շարքը և այս առթիւ կատարուած խորհրդածութիւնները, որոնց կը մաղթենք առողջ երկարակեացութիւն տաղանդաւոր Տիարպէքիրեան Եղբայրներուն և իրենց ընտանեկան պարագաներուն, որոնց մաղթելով որ հայ կեանքը առողջ, բնականոն հունի մը մէջ մտնէ և հնարաւոր դառնան բարենորոգչական արմատական ձեռնարկները, միշտ ի նպաստ հայութեան և իր թանկագին հեռաւոր Հայրենիքի բարօրութեան և հզօրութեան:

Հայ կեանքին ուղղակի մասնակցութիւն չունին, անխտրականօրէն կուտան բոլորին, իրենց անխառնասէր, ծանրախոհ բնաւորութեամբ բարեխառնելով ազգային ներքին յաճախ պայթուցիկ մթնոլորտը և կանխելով ծայրահեղութիւնները ու անխորհուրդ քայլերը: Մեր համայնքին համեմատական խաղաղութիւնը մեծ տոկոսով արդասիքն է իրենց լուրջ և իմաստուն կեցուածքին: Առանց ոեւէ յաւակնութիւն սնուցանելու, վստահ ու տիտղոսներ փնտռելու, Տիարպէքիրեան եղբայրները Միութեան չաղկապն են մեր համայնքին, ուր կ'ընդունէմարուին զօրաւոր մխումներ ճեղքուածներու և բաժանումներու, որոնք ճակատագրական կրնան ըլլալ:

Վ. Պ.

1848–1849 ԹԹ. ՀՈՒՆԳԱՐԱԿԱՆ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅԱԶԳԻ ԴԻՒՑԱԶՆ ՋՕՐԱՎԱՐ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՅԵՑԵԱՆԸ

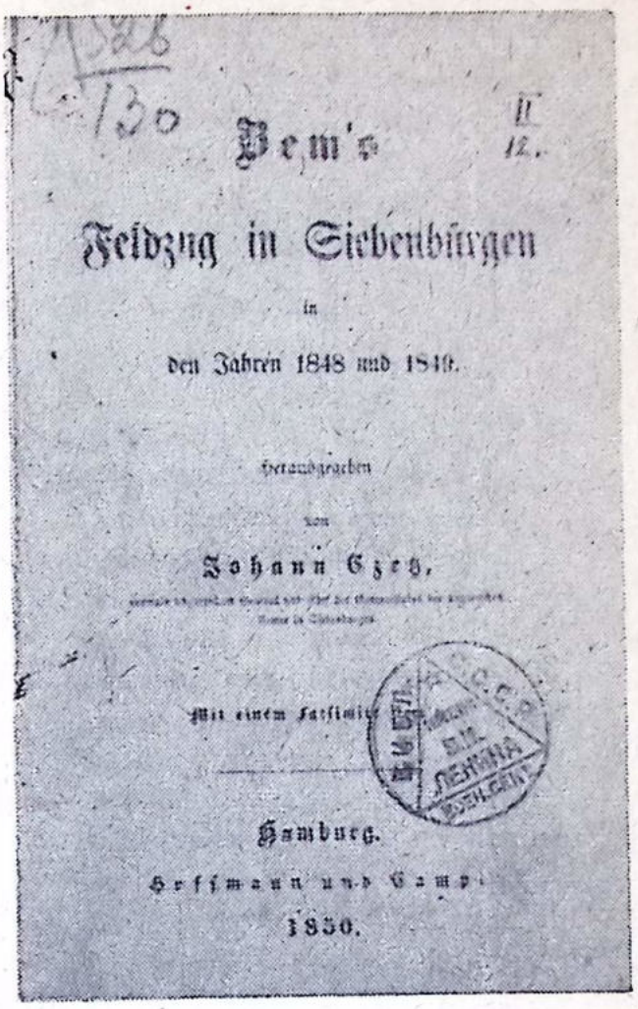

Աւստրիական բռնակալական լծի դէմ ծառացած 1848–1849 թ. Հունգարիայում եւ Տրանսիլվանիայում ծաւալուող յեղափոխութիւնը համ–եւրոպական նշանակութիւն էր ստանում:

Այս կենաց եւ մահու պատեմարտում բաղմաթիւ այլ ժողովուրդների հետ միասին Հունգարիայի եւ Տրանսիլվանիայի հայերը եւս շատ կարեւոր մասնակցութիւն են ունեցել: Հայերի խոշորագոյն կենտրոնները՝ Գերլան, Եղիսաբեթուպոլիսը եւ միւսները մէկ մարդու նման ոտքի են կանգնել եւ պաշտպանել են յեղափոխութեան նուիրական գործը եւ մեծ զոհողութիւններով նիւթապէս սատարել են նրան: Յեղափոխական յաղթական բանակների մուտքը հայկական կենտրոնները վերածուել է համաժողովրդական ցնծութեան մեծ տօնի: Յեղափոխութեանը հայերի կողմից ցուցաբերուած նիւթական մեծ զոհողութիւններից բացի հայերը չեն ղլացել նուիրելու նոյնիսկ իրենց կեանքը: Հայերից շատերը յեղափոխութեան օրերին կարեւոր դեր են խաղացել իբրեւ ճանապարհների ուղեցոյցներ, թարգմաններ, բանբերներ, դիւութեան

քոյրեր եւայլն։ Նրանք նոյնպէս հիմնադրեցին հիւանդանոց, իրենց տների թաքստարաններում պատսպարեցին թշնամուց հետապնդուած յեղափոխականներին, ազատութեան մարտիկների համար զէնք, հանդերձանք եւ սննդամթերք հայթայթեցին, բացի բանակին մասնակցող մեծ թւով հայազգի սպաներից և շարքային մարտիկներից՝ հայկական կենտրոնները իրենց ծոցից տուեցին նաեւ կամաւորներ, քանի որ հայերը ինչպէս ասում էին, գիտակցում էին որ «Հայրենիքի ճակատագիրը նաեւ իրենց ճակատագիրն է»։

Ազատութեան համար մղուած այդ պանծալի պատերազմի ղեկավար զօրավարներից երեքը հայեր էին, գեներալներ Էռնէօ Կիշը (Կիշեան-Պղտիկեան, նախապէս Ադոնց), Վիլմոշ Լազարը (Ղազարեան) և Եանոշ (Յովհաննէս) Ցեցը (Ցեցեան)։ Երբ անհաւասար կռւում բազում փայլուն յաղթանակներ տանելուց յետոյ յեղափոխութիւնը արեան մէջ խեղդուեց, նրա առաջնորդ զօրավարների շարքում մահապատժի ենթարկուեցին նաեւ վերոյիշեալ հայազգի գեներալներից երկուսը եւ միայն Ցեցեան զօրավարին յաջողուեց մի կերպ ճողոպրել գիշատիչ թշնամու ճիրաններից եւ անցնել արտասահման։ Յիշեալ հայ զօրապետների կենսագրութիւնները ինչպէս Հայաստան՝ այնպէս էլ արտասահմանի հայ ընթերցող հասարակութիւնը անծանօթ են ցարդ, սակայն նկատի ունենալով տեղի սղութիւնը, ներկայումս կանգ ենք ուզում առնել երրորդ հայ զօրավարի կեանքին ու գործունէութեան վրայ։

Յովհաննէս Ցեցեանը՝ հունգարերէնով Եանոշ Ցեցը ծնուել է 1822 թ. Գիտո-Ֆալվա աւանում հայ ծնողներից, որոնք սերւում էին Տրանսիլվանիայի հայոց նշանաւոր Գերլա հայաքաղաքից, որը անցեալում ծանօթ էր օտարներին Արմենապոլ անունով։ Նրա հայրը եւս եղել էր զինուորական եւ ստացել մայորի աստիճան։ Գերլայի դիւանում ինչպէս նաեւ ներկայումս Բուդապեշտի Սեչէնիի անուան գրադարանում պահուած հայերէն մի ձեռագրում յիշւում են «Վարդան մականուամբ Ցեց» եւ նոյն գերդաստանին պատկանող այլ անձանց անունները։ Գերլայում է գործել ապագայ զօր.ի ժամանակակից եւ ամենայն հաւանականութեամբ նրան ազգական Գրիգոր Ցեցեանը (1822 – 1889), որը յայտնի մանկավարժ էր եւ քաղաքի բարերարը։ Ցեցը Վիեննայի մօտ գտնուող զինուորական ակադեմիան աւարտելուց յետոյ, հազիւ քսան տարեկան էր երբ ստացաւ լեյտենանտի աստիճան։ Նա գիտէր բազմաթիւ լեզուներ։ 1848թ. յեղափոխութեան սկզբից նա իրեն նուիրեց աւստրիական լուծից հայրենիքը ազատագրելու մեծ գործին։ Նախ նրան վստահուեց Հունգարիայի ռազմական նախարարի կողմից նոյն նախարարութեան մէջ ղեկուցարարի պաշտօնը։ Նրա բնածին կազմական կարողութիւններին ծանօթ լինելով հունգարական յեղափոխութեան մեծ առաջնորդ Լայոշ Կոշուտը, Ցեցեանին Հոկտեմբերին ուղարկեց Տրանսիլվանիա իբրեւ մեծանուն զօրավար Բեմի յեղափոխական բանակի շտաբի պետ նա իր բացառիկ նուիրածութեամբ և ռազմական գործի խոր հմտութեամբ մեծ գործ կատարեց Տրանսիլվանիայում յեղափոխական զօրաբանակի կազմակերպման մէջ եւ դարձաւ յեղափոխութեան մեծ հերոս Բեմի աջ բազուկը։ Անհրաժեշտ է նշել, որ յեղափոխա-

կան ուժերի յաղթարշաւը յատկապէս 1848–1849 թթ. ձմրանը շատ բան է պարտական Յեղեանի տաղանդին: Նա հանդէս եկաւ իբրեւ անվախ մարտիկ եւ մեծ կազմակերպիչ: Կայսրութեան դէներել Բուխները ստիպուած էր նահանջել հայաղդի այս տոկուն դիւցազնի հասցրած ուժեղ եւ չեչտակի հարուածների հետեւանքով: Յեղեանը ճակատամարտից կոփուեց ու աճեց եւ մեծ սխրագործութիւններ կատարեց: Յատկապէս վճռական եղաւ նրա դերը 1849 թ. Մարտի 11ին Սիբինի (այժմ Սիբիու) ճակատամարտում եւ ուր մեծ ճարտարութեամբ նա կարողացաւ քօղարկել դէներալ Բեմի առաջխաղացումը Բրաշովի ուղղութեամբ: Յեղեանի ռազմական տաղանդը վայելեց նաեւ Պիչչիի ճակատամարտում, որտեղ յանկարծակիի բերեց կայսերական Աւստրիայի զօրքերին եւ թշնամու բանակը յուսահատութիւնից պարտադրեց փախչել Սաւարոչի ուղղութեամբ: Հայաղդի զինուորականի յեղափոխութեանը բերած ծառայութիւնները եւ ձեռք բերած փայլուն յաղթանակները մեծապէս դնահատուեցին: Եւ նա զինուորական ցածը աստիճաններից յեղափոխութեան թեժ կրակների մէջ էլ սկսեց բարձրանալ զինուորական աստիճաններով մինչեւ ամենաբարձր պաշտօնները:

Հունգարիայի ռազմական նախարար Լազար Մեսարոշը 1848 թ. Հոկտեմբերի 30ին, Պեշտից տուած իր հրամանագրով Յեղեանին տալիս է մայորի աստիճան դաշտային շտաբի մօտ եւ բարոն Միկլոշ Վայի շտաբի օգնական: Նոյն Մեսարոշը 1848 թ. Դեկտեմբեր 3ի իր նոր հրամանագրով Յեղեանին նշանակում է զլխաւոր շտաբի փոխ–դնդապետ, իսկ 1849 թ. սկիզբին՝ դնդապետի աստիճան: Եօսիֆ Բեմը, որ յեղափոխութեան սկիզբներից մօտիկից ականատես էր եղել յաճախ Յեղեանի քաջագործութիւններին եւ ճարտար հնարքներին, Տրանսիլվանիայից Բանատ տեղափոխուելու առիթով, 1849 թ. Ապրիլի 18ին տուած իր հրամանագրով Յեղեանին վստահեց Տրանսիլվանիայի յեղափոխական բանակի ընդհանուր հրամանատարի իր մինչ այդ վարած պաշտօնը եւ առաջարկեց նրան տալ դէներալի աստիճան: Միաժամանակ նա հրամայեց նաեւ ռազմական չրջանների բոլոր հրամանատարութիւններից, որպէսզի սրանից յետոյ իրենց հաղորդումները ուղարկեն Յեղեանին Սիբին եւ դարձեալ նրանից ստանան հրահանգներ: Շատ չուտով Մայիսի 3ին Դեպրեցինից ռազմական նախարարի տեղակալ յեղափոխական զօրավար Կլապկան հաստատում է Յեղեանին դէներալի աստիճանի չնորհումը:

Նկատի ունենալով Յեղի խաղացած դերը, հունգար լրագրող Իշտվան Կուսկօ՝ «1848–1849 թթ. պատմական թերթ» ամսագրում գրում էր, «Գէներալ Յեղը Զօր. Բեմի մտերիմ բարեկամն էր, իսկ Տրանսիլվանիայի արշաւանքի ընթացքում ալ ձեռքը»:

Իրբեւ Բեմի հետեւորդն ու սիրելին, զօրավար Յեղը եւս գտնում էր, որ յեղափոխութեան յաջողութեան ամենամեծ դրաւականը ոչ թէ ազգամիջեան պայքարն էր, այլ բոլոր ժողովուրդների միասնութիւնը, եղբայրութիւնը եւ համագործակցութիւնը: Այս հարցում լաւագոյն օրինակը Յեղի ներկայու-

թիւնն էր, քանի որ լինելով հայազգի նա ընթանում էր յեղափոխութեան նուիրեալների առաջին շարքում:

Անհաւասար կռւում յեղափոխութիւնը խեղդուեց արեան մէջ: Աւստրիական կառավարութիւնը սկսեց դաժան հաշուեյարդար տեսնել յեղափոխութեան մասնակիցների հետ: Տրանսիլվանիայի յեղափոխական բանակի ընդհանուր հրամանատար զօրավար Յեցը, որ այնքան փայլուն էջեր էր արձանագրել ազատագրական այս պատերազմում մեծ ախտասանքով սոխակուեց թողնել մարտի դաշտը և յեղափոխութեան մի շարք առաջնորդների հետ անցաւ արտասահման: Կայսրութեան դահիճները Յեցին միւս վիճակառական առաջնորդների հետ իրենց բացակայութեանը մահուան են դատապարտում, սակայն նրանց ուրիշ բան չի մնում անելու եթէ ոչ կախաղան բարձրացնելու միայն նրանց... նկարները:

Անցնելով Գերմանիա, Համպուրգում իր եղած ժամանակ Յեցը մի նոր խոշոր ծառայութիւն է մատուցում յեղափոխութեանը, 1850 թուականին դրելով և լոյս ընծայելով գերմաներէն իր կարեւոր աշխատութիւնը նուիրուած Բեմի արշաւանքներին Տրանսիլվանիայում, որը ականատեսի կարեւոր աղբիւր և կարեւոր նշանակութիւն ունի յեղափոխութեան խիղճ զօրավար Բեմի անձի և գործի և նրա ռազմական տաղանդի ուսումնասիրման համար, այլ նաեւ ընդհանրապէս Տրանսիլվանիայի յեղափոխութեան պատմութեան համար:

Հայազգի դիւցազնը զբաղուել է նաեւ դրականութեամբ: Բացի վերոյիշեալ հեղինակած գերմաներէն երկու գրքերից, Յեցը կատարել է բազմաթիւ թարգմանութիւններ սպաներէնից հունգարերէն, ինչպէս նաեւ հրատարակել է 1848–1849 թթ. յեղափոխութեան մասին իր յուշերը: Նա սպաներէն գրել է նաեւ մի հատորնոց աշխատութիւն նուիրուած յեղափոխութեանը, որը և յետոյ թարգմանուել է գերմաներէնի: Նրա մնայն որոշ մասը հրատարակուեց Բունգարիայում:

Սակայն Յեցը լինելով Հունգարիայի անճնուէր զաղափարին և մեծ հայրենասէրը, միաժամանակ նա երբեք չմոռացաւ նաեւ իրեն ծնող հայ ժողովուրդին: Նա միշտ սերտ շփման մէջ է եղել իր ազգակիցների հետ: Յեղափոխութեան ամենաթեժ օրերին Յեցը, Մեմի, Պետեֆիի, Տելեքիի և յեղափոխութեան այլ զեկավարների հետ եղաւ և մեծ ոգեւորութեամբ դիմաւորուեց հայերի կողմից նրանց երկու խոշոր կենտրոններում Գեռլայում և Եղիսաբեթուպոլսում: Նա Գեռլայի իր ազգակիցների կողմից ազատութեան բանակին ցուցաբերուած մեծ ընդունելութիւնը ամենից աւելի ջերմ ու փառաւոր համարեց ամբողջ Տրանսիլվանիայում: Ներ Տրանսիլվանիայի իր ազգակիցներին համարեց քաջ և հիւրասէր: Տեղափոխութեան պարտութիւնից յետոյ հեռաւոր Ամերիկայից իր առաջին նամակագրութիւնը Հունգարիոյ եւ Տրանսիլվանիայի հետ ունեցաւ Գեռլա հայաքաղաքի յայտնի հայ գիտնական և «Ամենիա» հայագիտականհունգարերէն հանդէսի խմբագիր հրատարակիչ Յակիկ Սոնկոտեանի հետ: Նա մինչեւ իր վերջին շունչը մնաց «Ա-

մենիա» հանդէսի մնայուն ընթերցողն ու հաւատարիմ աշխատակիցը: «Արմենիա»ն ողջունի խօսք դրելով Ցեցին դրում էր. նրան համարելով. «Հունդարահայութեան պարծանքը և մեր ազատագրական պատերազմի հերոսը»: 1893 թ. նոր տարուայ իր շնորհաւորագրում դրում էր, որ ինք շնորհաւորում է նաեւ «Հունդարահայերին և ցանկանում որ ինչպէս մինչեւ այժմ, այնպէս էլ սրանից յետոյ նրանք լինեն հունդար ժողովուրդի հետ և հայրենիքի հանդէպ մշտական սիրով նոյնացած»: «Արմենիա»ի մէջ հրատարակեց ապանեղենից իր թարգմանած արգենտինացի դրող դեներալ և իր բարեկամ Լուսիո Մանսիլլայի. «Հրապարակական խոստովանութիւն» ուշագրաւ գործը, որը իր ասելով թարգմանել և հրատարակել էր տուել. «Նպատակ ունենալով ձմեռնային երկար երեկոներին հաճելի ժամանց պարգեւել հունդարահայ հայուհիներին»: Նա իր մի այլ նամակում ցանկանում էր, որ մի հայ երիտասարդ ձեռնարկի ծանօթանալ աշխարհի հետ»: «Արմենիա»ի խմբագրին ի սրտէ շնորհաւորելով դրում էր նաեւ, որ «Սրանից յետոյ էլ կարող լինի աշխատել հունդարահայութեան փառքի և օգուտի համար»: Ցեցը յատկապէս անդրադառնալով «Արմենիա» հանդէսի բովանդակութեանը յայտնում էր, որ այն իր համար հարազատ մի սրբութիւն է. նա բառացի դրել է. «Դուք պիտի համոզուած լինէք, որ քանի իմ չառաւիղները կ'ապրին, ձեր իմ նկատմամբ ցուցաբերած սիրալիրութիւնը, որպէս ժառանգութիւն կը պահեմ և «Արմենիա»ի համարները իբրեւ ընտանեկան սրբութիւն կը պաշտեմ»:

ՍՈՒՐԻՆ ՓՈԼԱՆՃԵԱՆ
Պատմական–գիտութիւնների թեկնածու

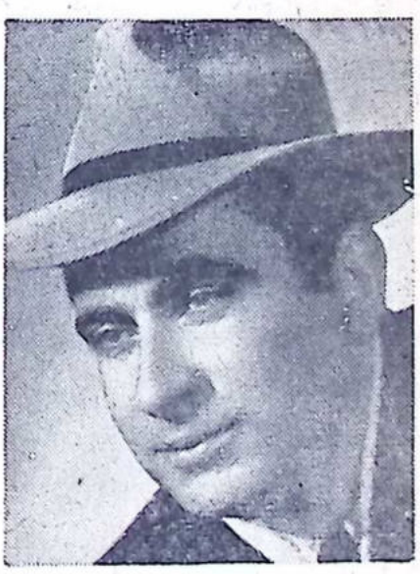

Մեր աշխատակիցը՝ Սուրէն Փոլանճեան կրտսեր որդին է Պոլսահայ բանաստեղծ Եդուարդ Փոլանճեանի: Ռումանիայէն Հայաստան փոխադրուեցաւ 1948ին, ուր ծնունդ առաւ պատմա–բանասիրական ճիւղին: Ներկայիս կ'աշխատի Երեւանի Մատենադարանին մէջ և անդամ է "Էջմիածին" ամսաթերթի խմբագրական կազմին: 1960 թուականին ուղարկուած է Թրանսիլվանիա – այժմ Ռումանիա, նախապէս Հունգարիա տեղւոյն վրայ ուսումնասիրելու համար Հունգարիոյ Հայերու Պատմութիւնը:

ԱՊՐԻԼ 24Ը ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍԻ ՄԷՋ

Նախորդ տարիներու նման, հրապարակային ձեռնարկներով նշուեցաւ Ապրիլ 24ի 53րդ տարեդարձը մեր համայնքին մէջ եւս:

Վերջին երկու–երեք տարիներու նման այս տարի եւս Ապրիլ 24ի արձագանգը թոյլ էր տեղական մամուլի մէջ եւ ձայնասփիւռի վրայ: Առաջին տարիներուն Ապրիլ 24ի մասին կ արտայայտուէին բոլոր թերթերը և ձայնասփիւռի կայանները, ղէսաւորութեամբ պետական ձայնասփիւռին:

Դարձեալ առաջին տարիներուն պետական դպրոցներու հայ աշակերտները եւ ընկերական ծառայութեան մէջ գտնուող հայ ծագումով երիտասարդները Ապրիլ 24ին ազատ կը կացուցուէին իրենց պարտականութիւններէն, կարենալ մասնակցելու համար նահատակներու ոգեկոչումին նուիրուած հըրապարակային յարգանքի ցոյցերուն: Գեղեցիկ, դաստիարակիչ եւ օգտակար այս նախընթացները պէտք է որ շարունակուին եւ վերածուին մնայուն աւանդութեան: Կայ պետական և ժողովրդական անհուն բարեացակամութիւն և յարգանքի զգացում մեր Նահատակներուն եւ ընդհանրապէս հայութեան հանդէպ: կը մնայ դիտնալ օգտուիլ տիրող բարեացակամութեան եւ լայնախոհութեան զգացումներէն, Ապրիլ 24ի թուականէն 3–4 շաբաթ առաջ պետական իշխանութիւններուն խնդրագրով մը տեղեկացնելով մեր ազգային Սուգի մեծ օրուան մասին:

Ցիշեցում մը եւս:

Արխենթինո–Արմենիո նախակրթարանը չինուեցաւ եւ նուիրուեցաւ Արժանթինի կառավարութեան, Եղեռնի զոհերը հանդիսացող Պր. Պօղոս Արզումանեանի եւ քրոջը՝ Տիկ. Սիրանոյշի կողմէ: Դպրոցին տեսչութիւնը պատրաստակամութիւն յայտնած էր Ապրիլ 24ը և Մայիս 28ը պատուել պատշաճ հանդիսութիւններով:

Մայիս 28ի հանդիսութիւններուն իրենց մասնակցութիւնը բերին նոյն դպրոցին խումբ մը աշակերտները, յայտագրին մասնակցելով: Կարելի չէ՞ր նման մասնակցութիւն մըն ալ ապահովել Ապրիլ 24ի սգահանդէսին, երբ բարեացակամութիւնն ու տրամադրութիւնը կայ, Եղեռնի զոհերուն կառուցած գեղեցիկ ձեռնարկին՝ դպրոցի մը նուիրումովը ստեղծուած:

Պաշտօնական մարմիններ պէտք չէ որ թերանան նման տրամադրութիւնները զգտագործելէ, ի նպաստ Հայութեան:

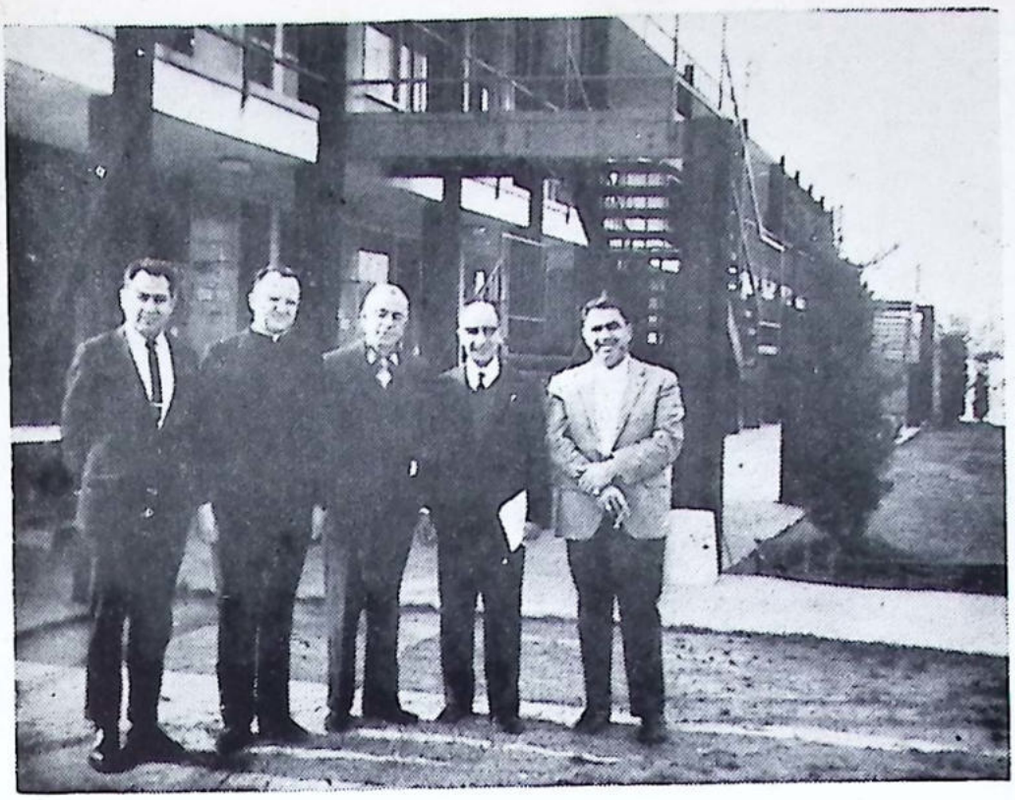

Լոս Անճելէսի Մեսրոպեան Դպրոցի առջեւ
Թորգոմ Փոսթաճեան – Դպրոցին տնօրէնը–, Հ. Կոմէս
վրդ. Մոռեան – կաթողիկէ Հայերու Առաջնորդ–, Աշոտ
Տէր Միհասեան – Հոգաբարձութեան անդամ–, "Ներ–
կա՛յ"ի խմբագիր և Ճ. Առաքելեան – Նախագահ Հոգ.:

Լոս Անճելէսի Մշակութային Երիտասարդական Միու–
թեան անդամներու հետ – մէջտեղը "Նոր Օր" եռօրեա–
յի խմբագիր Օշին Չէշիշեան:

Սրբոց Նահատակաց Ցերահեան վարժարանի տեսուչ Գաբրիէլ Ինճէճեանի հետ, Ա. Մ. Նահանգներու Ա. Երկրորդական վարժարանի հիմնադիր:

Ցերահեան Երկրորդական վարժարանի Ա. շրջանաւարտները, որոնք այս տարի Մոնթեպելլոյի Ապրիլեան Նահատակներու յուշարձանին առջեւ ստացան իրենց վկայականները:

ԱՊՐԻԼ 24Ը ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ

Արտայայտելու համար լոնտոնահայութեան յարգանքը Ապրիլեան մեր բիւրաւոր նահատակներուն հանդէպ, ինչպէս նաեւ մշտավառ պահելու մեր հաւատարմութիւնը հանդէպ մեր դատին, կազմուեցաւ գաղութիս Ապրիլ 24ի Յանձնախումբը, լոնտոնահայ բոլոր կազմակերպութիւններու անվրդովահ մասնակցութեամբ Համայնական եւ եկեղեցական խորհուրդ, Հ. Բ. Ը. Մ., Հ. Ե. Մ., Հ. Յ. Դ.ի Նաւասարդեան կոմիտէ, Հայ Տան Մշակութային Յանձնախումբը, Ո. Ա. Կ. Տամատեան Ակումբը, Ս. Սարգիս եկեղեցւոյ խնամակալութիւն:

Նուիրական այս յուշատօնը արժանավայել չուքով ու հանդիսաւորութեամբ նշելու նախանձախնդրութենէն թելադրուած, յանձնախումբս կազմակերպեց հետեւեալ ձեռնարկները.—

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԱՊՐԻԼ 24ԻՆ

Ապրիլ 23ին Ուիկմոր Հոլի մէջ նուագեց ծանօթ դաշնակահարուհի Լուսի Իշխանեանը, որ իր յայտագրին մէջ մասնաւոր բաժին մը յատկացուցած էր անմահ կոմիտասին եւ Ա. Խաչատուրեանին, զորս կատարեալ թեքնիքով եւ մեծ ապրումով մեկնաբանեց:

ՀԱԿՈՒՄ ԹՐՔԱԿԱՆ ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ ԴԻՄԱՑ

Ապրիլ 24ին, երեկոյեան ժամը վեցէն մինչեւ առաւօտեան ժամը երկուքը մօտ քառասուն հայ երիտասարդ–երիտասարդուհիները ցուցատախտակները բռնած հսկում կատարեցին Թրքական դեսպանատան դիմաց: Արեւմուտքի մէջ աճած այդ երիտասարդներուն ցուցաբերած ազգասիրական ոգին ու հայրենասիրական դիտակցութիւնը արժանի են բարձր գնահատանքի:

Ց Ո Ւ Շ Ա Հ Ա Ն Դ Է Ս

Ապրիլ 26, Շաբաթ, երեկոյեան ժամը ութին, տեղի ունեցաւ Ապրիլեան Նահատակներուն նուիրուած յուշահանդէսը, նախագահութեամբ Տ. Պսակ Արքեպիսկոպոսին, Խուրըտ Լուիզ Թատերասրահին մէջ, ուր դործադրուեցաւ ճոխ յայտագիր մը: Յայտագրին լրենց մասնակցութիւնը բերին Տիկ. Վ. Կիւղէլեան, Հոդշ. Արսէն Վրդ. Պէրպէրեան, Կ. Մահտեսեան մեներգներով, Օր. Ա. Պոյաճեան, Ա. Ժիւլեան դաշնակով, Պր. Լ. Ճերահեան ջութակով, Օր. Զ. Յարութիւնեան, Պր. Յ. Զալըդեան, Վ. Յարութիւնեան արտասանութեամբ: Երդչախումբը Զ. Շամլեանի խմբավարութեամբ կատարեց երեք խմբերդ: Երիտասարդ դերասան Պր. Գ. Մալխեանի ղեկավարութեամբ Թատերախումբը կատարեց «Անոնց որ չեն մեռնիր»ը: Յայտագրի դեղարուեստական մակարդակը շատ բարձր էր: Յուշահանդէսը փակուեցաւ նախագահ Սրբազանի պահպանիչով:

ՀՈԳԵՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՊԱՇՏՕՆ ԵՒ ԼՈՒՌ ՏՈՂԱՆՑՔ

Կիրակի, Ապրիլ 27ին, յաւարտ Ս. Պատարագի, տեղի ունեցաւ հոգեհանգստեան պաշտօն Ս. Սարգիս Եկեղեցւոյ մէջ, ուր ներկայ էին նաեւ հիւրեր Համազգայինի եկեղեցական խորհուրդէն: Ժամը երկուքին Պատկ Արքեպիսկոպոսի նախագահութեամբ եւ մասնակցութեանմբ հայ եւ անգլիական եկեղեցականները, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ Ուէսթմինսթըը Արբայարանին մէջ: Արբայարանի աւագերէցը աղօթքի իր բաժինը բերաւ արարողութեան: Յաւարտ արարողութեան ժողովուրդը տողանցեց դէպի Թրաֆալկար հրապարակը Թրքական ցեղասպանութիւնը դատապարտող ցուցատախտակներ բռնած: Ճամբան, անձանօթ պինուորի յուշարձանին առջեւ տողանցքը պահ մը կեցաւ եւ երկու ծաղկեպսակներ դրուեցան, մին մեր նահատակներու յիշատակին; միւսը ի յիշատակ Կլատսթոնի, Ճ. Պրայսի եւ հայ ժողովուրդի բարեկամ բրիտանացիներու: Պատուիրակութիւն մը նոյն պահուն բաժնուեցաւ տողանցքէն ու գնաց վարչապետարան, վարչապետ Ուիլսընին հայ դատի առընչութեամբ Ապրիլ 24ի յանձնախումբին անունով նամակ մը յանձնելու:

Այնուհետեւ ժողովուրդը տողանցեց մինչեւ Թրաֆալկար հրապարակ: Ամբողջ ճամբու ընթացքին եւ Թրաֆալկար հրապարակի վրայ Յանձնախումբին կարգադրութեամբ բաժնուեցան հանդուցեալ փրոֆ. Մ. Սեւակի «ԵՐԿՈՒ ՄԻԼԻՈՆ ՀԱՅԵՐՈՒ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՄԲ ԹՐՔԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ» ըրքոյկը, զոր յատկապէս վերհրատարակած էր Ապրիլ 24ի Յանձնախումբը:

ԼՈՆՏՈՆԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻ ԱՊՐԻԼ 24Ի ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան կեդրոնական Վարչ. Խորհուրդս կը հաղորդէ մեր զաղութին թէ, Մաթանզայի Քաղաքապետարանի որոշմամբ մեղի տրամադրուած է Խուսթօ Վիժեկասի շրջանին մէջ հողամաս մը, գերեզմանատուն դործածելու համար, որուն պաշտօնական գործառնութիւնները վերջացած ըլլալով արդէն իսկ, սկսուած է շրջապատի չինութեան աշխատանքին:

Համաձայն յատակագծին կատարուած են ներքին բաժանումները, որոնք պիտի դրուին մեր ժողովուրդի տրամադրութեան տակ:

Ուրեմն այսու կը թելադրենք, որ այս ուղղութեամբ հետաքրքրուողները դիմեն Հայ Կեդրոնի Գրասենեակը, ստանալու համար անհրաժեշտ տեղեկութիւնները եւ կատարելու վերջնական կարգադրութիւնները:

Հ. Ա. Ե. ՀՈԳ. ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

ՖԼՕՐԱ Գ. ՇԷՕՀԼԱԵԱՆ

Փարիզի արուարձաններէն Մօնմօրանսի մէջ մահկանացուն կնքած է Ֆլօրա Գ. Շէօհլաեան: Գաղափարական սերունդի մը սակաւաթիւ ներկայացուցիչներէն մին ալ կ'անհետի Ֆլօրայի մահով: Հայաստանի հայութեան հոգերով, ուրախութիւններով ապրող, յուզուող և անոնց ազգային հանդէպ լաւատեսութեամբ տոգորուն հոգի մըն էր: Եւ ասիկա՝ ի հեճուկս իր ապրած աննախընթաց ողբերգութիւններուն և ազգային անհատական հիասթափութիւններուն:

Ա. մեծ պատերազմի նախօրէին Պոլսոյ հայութիւնը կ'ապրէր յուսալի լանդաւառ օրեր: Արեւմտեան Հայաստանի ինքնավարութիւնը ակնդէտ կը սպասուէր: Այդ օրերուն կը զուգադիպի իր նշանուիլը անձնուէր մեծ յեղափոխական Վռամեանին հետ: Այս մասին իր նամակներէն մէկուն մէջ կը գրէր 1958ին.

«Շնորհակալ եմ որ միշտ կը դրես ինձ Քառասնամեակի (Ապրիլ 24ի) նման սրբազան հարցի մը մասին»: Ասիկա կարդ մը քաջալերական տողերէ յետոյ կը գրէր.

«Այս տարի Յուլիս 17/30ին ճիշդ քառասուն տարի եղաւ Վռամեանին հետ նշանուիլս. մեծագոյն երջանկութեանս անմոռանալի թուականը, բայց նոյնքան ալ ցաւատանջ յիշատակ մը...

«Պիտի վերադառնար Վանէն, եւ ահա՛ 1915 Ապրիլեան յաւերժական Սուգը, մեծագոյն եղեռնին թուականը»:

Ուրիշ նամակի մը մէջ (1961 Նոյեմբեր), չնորհակալութիւն եւ յաջողութիւն մաղթելէ յետոյ իր ստացած «Ներկա՛յ»ի 2 և 3 թիւերուն առթիւ ի մէջ այլոց կը գրէր.

«Աչքիս առջեւն է երրորդ թիւը, ողբացեալ Շաւարշ Քրիսեանի լուսանկարովը: Հապա ութ-տասը տարեկան էր որ ճանչցած եմ զինքը, ինձմէ մեծ քոյրս ամուսնացած ըլլալով իր եղբօր՝ բժիշկ Քրիսեանի հետ: Եղբայրը ո՛չ մէկ ջանք խնայած է զինքը հասցնելու համար իր նպատակին, սակայն ափսո՛ս որ Շաւարշն ալ զոհ դնաց Ապրիլեան եղեռնին»:

Զինքը ճանչցած եմ Պուքրէշ, ուր հաստատուած էր Քեմալականներու Պոլիսը դրաւելէն յետոյ: 1931ին փոխադրուեցաւ Փարիզ, ուր կ'ապրէր իր քրոջը Տիկ. Զարուհիի եւ քեռայրին՝ Սահակ Տէր Թովմասեանի մօտ: Փարիզէն ամէն անգլիս (1948, 1960 եւ վերջին անգամ 1968) հանդիպած եմ իրեն: Միշտ հոգեկան տրամադրութիւնը բարձր էր, հակառակ յառաջացած տարիքին եւ կեանքի դժուարութիւններուն:

Իր բնաւած երկիրներուն մէջ միշտ գործօն մասնակցութիւն բերած է

ԵՐՈՒԱՆԴ Ղ. ՍԱՐԳՍԵԱՆ

Գիտական պատմաբան Երուանդ Ղազարի Սարգսեան ծնած է Սիւնիքի Բռնակոթ գիւղը (Նիկ. Ադոնցի ծննդավայրը)։

Բաքուի Հայկ. Միջնակարգ դպրոցը աւարտելէ յետոյ կ'ուսանի Լենինկրատի պետական համալսարանի պատմութեան ֆաքուլթէին մէջ, – Մերձ. Արեւելքի երկիրներու ամբիոն (1934–1939)։

Ս. Մխուեան Գիտութեան Ակադեմիայի կողմէ կ'ընդունի Արեւելագիտութեան ասպիրանտուրան (1939), իսկ 1946ին նոյն Հիմնարկութեան մօտ կը ներկայացնէ թեկնածուական ատենախօսութիւնը՝ «Օսմանեան կառավարութեան քաղաքականութիւնը Հայաստանում 19րդ դարի երկրորդ կէսին», որ 1957ին Երեւանի մէջ կը հրատարակուի Գիտութեանց Ակադեմիի կողմէն։

Երեւան կը տեղափոխուի 1942ին, Հայաստանի Գիտ. Ակադեմիայի պատմական հիմնարկի աւագ գիտական աշխատողի պաշտօնավարի Գիտ. Ակադեմիայի Արեւելագիտութեան հիմնարկի Թուրքիոյ պատմութեան և տնտեսութեան բաժնի իբր վարիչ։

Պատմական իր ուսումնասիրութիւններէն տեղի «Հայ ժողովուրդի նոր շրջանի պատմութեան նենգափոխութիւնը թուրք պատմագրութեան մէջ» հատորը, զոր հեղինակ է Ռուբէն Սահակեանի ընկերակցութեամբ, դիրքը հրատարակուած է 1963ին Երեւան, իսկ 1965ին թարգմանուած և հրատարակուած է անգլերէն, Ա. Միացեալ Նահանգներու մէջ, թարգմանիչ՝ Եղիշէ Զրաքեան։

Երեւանի «Հայաստան» հրատարակչականը 1964ին հրատարակեց պատմաբանին ուշադրաւ մէկ ստուար ուսումնասիրութիւնը՝ «Թուրքիան և նրա նուաճողական քաղաքականութիւնը Անդրկովկասում 1914–1918»։

հաւաքական կեանքին և աշխատակցած է «Հայրենիք» ամսաթերթին, «Նայիրի»ին և «Ներկա՛յ»ին Ցլօրա–Անահիտ և «Ցլօրամէն» դրական ծածկանուններով։

Մեր ցաւակցութիւնները Տիկ. Զարուհիին եւ պարագաներուն։

Վ. Պ.

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

ԲԱՐՁՐԱՍՏԻՃԱՆ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆԻՆ ՀՄՈՒՏ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆԸ(*)

Տիրան Ներսոյեան: "Notes on the Marriage and Celibacy of Priests"

(Քահանաներու Ամուսնութեան ու Կուսութեան մասին)
Նիւ Եորք, 1969 թ.

Տիրան Արքեպիսկոպոս Ներսոյեանը, հայկական եկեղեցւոյ ներկայ կղերականներէն ամենախմացական անդամներէն մէկը, ուսումնասիրութիւն մը դրած է որը լուրջ կարեւորութիւն ունի Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ ներկային եւ ապագային համար: Տիրան Սրբազանը մէջտ եղած է լուրջ մտածող, թէ Աստուածաբանական խնդիրներու չուրջ եւ թէ Եկեղեցւոյ վիճակի մասին: Իր վերջին ուսումնասիրութեան նիւթն է Կուսակրօնութեան Հիմքն ու Նշանակութիւնը, եւ այս գրութեամբ յայտնի կ'ընէ իր մտահոգութիւնը հայկական եկեղեցւոյ դոյութեան մասին:

Նախ կը բացատրէ սարկաւագ, քահանայ, վարդապետ եւ այլ եկեղեցական պաշտօններուն բուն նշանակութիւնը. ապա կը պարզէ, կանոնական հիման վրայ, թէ կուսակրօնութիւնը պարտադրական չէ հայ եկեղեցականներու համար: Հիմնական կանոնն է Անկիւրեայ ԺՍ., ըստ որուն, վասն սարկաւագաց. եթէ յորժամ տանիցին յաւծումն եւ նոքա բողոքեցեն, թէ ոչ կարեմք կուսան լինել, թողացուսցեն՝ մինչեւ սրբութեամբ դուզեսցին, զի սուրբ են անկողինք եւ անարատ՝ ամուսնութիւնք, եւ ապա մատիցեն ի քահանայութիւն եւ համարձակութեամբ ի սպասու կացցեն եպիսկոպոսին. ապա եթէ ոմանք լաւծանելն լուռ եղեն եւ հաճելութեամբ յանձին կալան, որպէս թէ հասատատուն կացցեն յաշխիճանի անդ, եւ ապա յետոյ ամուսնացան՝ լռեալ լիցին ի քահանայութենէ եւ ի կարգէ պաշտաւնէից ի բաց կացցեն, է ամ ընդ ունկնդիրս կացցեն եւ ի ամս ընդ ձեռամբ տրաւք տնանկաց քաւեսցէ զմեղս լուր, քննեալ եւ հայեցեալ յապաշխարութիւնն եպիսկոպոսին՝ հաղորդեսցի աւրինացն, բայց ի կարգն եւ յաշխիճանն մի մերձեցուսցեն: (Տես Վաղգէն Յակոբեան: ԿԱՆՈՆԱԳԻՐՔ ՀԱՅՈՑ, Գիտութեանց Ակադեմիա, Երեւան 1964,

---

(*) Սկզբունքով կրօնական, դաւանական հարցերով չենք զբաղիր, սակայն տրուած ըլլալով որ Լուսաւորչական հայ եկեղեցիին մէջ եւս կուսակրօնութեան հարցին շուրջ վէճեր կան, կը հիւրընկալենք սոյն գրախօսականը, որ բաւական լոյս կը սփռէ արծարծուած հարցին եւ կը ներկայացնէ տեսակէտ մը, տարբեր՝ հայ մամուլի պաշտպանածէն: Գրախօսականին հեղինակը Լոնտոնի Հարբ Հրատարակչականի տնօրէնն է: Ն.

էջ 161–162)։ Կը չեշտէ հեղինակը, որ կանոնը նոյնն է սարկաւագներու, քահանաներու, վարդապետներու, եպիսկոպոսներու եւ կաթողիկոսներու համար։ Սարկաւագ ձեռնադրելու պահուն, հրաւիրեալը կ՛որոշէ մնալ կոյս կամ ամուսնանալ։ Ամուսնանալու պարագային ոչ մէկ կանոնական արգելք կայ եկեղեցւոյ բարձրագոյն կարգերուն հասնելու։ Այս բոլորը մատնանշած էր Մաղաքիա Պատրիարք Օրմանեանը եօթանասուն տարի առաջ, (ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆ, Լոնդոն, 1912), Բարգէն Կաթողիկոս Կիւլէսէրեանը քառասուն տարի առաջ (ՍԻՈՆ, Երուսաղէմ Յունիս 1937, էջ 178) եւ ներկայ դրախօսողս երեք տարի առաջ (Կուսակրօնութիւնն ու Հայաստանեայց եկեղեցին՝ Հարք Հրատարակչութիւն, Լոնդոն 1966, էջ 5),

Բայց Տիրան Արքեպիսկոպոսը չի բաւականանար այս կէտերը պարզելով։ Որպէս իսկական յառաջադէմ եկեղեցական, ինչպէս էր կաթոլիկ եկեղեցւոյ հանգուցեալ Յովհաննէս 23րդ Պապը, Տիրան Սրբազանը կը յայտնէ իր տեսակէտը, թէ կուսակրօնութեան կանոնը ինքնին պէտք է փոխել եւ պէտք է արտօնել այն կուսակրօն եկեղեցականներ որ կը փափաքին, որ ամուսնանան, եւ չարունակեն որպէս եկեղեցւոյ ծառաներ։

Պարզ էր այս ուսումնասիրութեան պատճառ դարձած է Ամերիկայի մէջ վերջերս ամուսնացող վարդապետը։ Թորգոմ Արքեպիսկոպոս Մանուկեանին քաջութիւնը այս ուղղութեամբ, մեծապէս դնահատելի է։ Իր այս արարքով, յայտնի եղաւ որ եկեղեցական շարքերուն մէջ մարդիկ կան որոնց համար եկեղեցւոյ դոյութիւնը մտահոգիչ է։ Յայտնի եղաւ սակայն որ եկեղեցիէն դուրս զօրաւոր հոսանքներ դոյութիւն ունին որոնք հակառակ նպատակը ունին։ Արդեօք որո՞նք են հակառակորդները։

Ոամկավար մամուլը կարդալով կ՛երեւի թէ եկեղեցւոյ թշնամիները Դաշնակցականներն են. իսկ Դաշնակցական մամուլը թղթատելով, կարելի է եզրակացնել թէ բուն թշնամիները Ոամկավարներն են։ Ոչ-կուսակցականը ինչպէ՞ս եզրակացութեան մը յանգի։

Բարեբախտաբար, վարդապետին ամուսնութիւնը նոր տեսլաններ մէջտեղ բերաւ, որոնք ընդարձակօրէն կը պարզաբանեն կացութիւնը։ Ըստ հանրային քուէարկութեան մը, ամուսնանցեալ վարդապետին ծուխին մէջ հաւատացեալներուն 88 տոկոս հարիւրը համամիտ եղած են վարդապետին ամուսնութեանը եւ տասնըերկու տոկոս հարիւրը հակառակ են (Արմիյնիըն Ռիփորթր, Մայիս 1, 1969, էջ 2)։ Եզրակացութիւնը յստակ եւանելիքայ է։ Այդուհանդերձ, հաշիւ որ ամուսնութեան բարի լուրը լսուեցաւ, երկու կուսակցութեանց թերթերը զարմանալի միաձնութեամբ,– որ քառորդ դարէ ի վեր չէր տեսնուած,– դռեհիկ լեզուով եւ սխալ ծանօթութեանց հիման վրայ, հակառակեցան այս կարեւոր դէպքին։

Եզրակացութիւնը կը թողնեմ ընթերցողներուն։

Յուլիս 3, 1969, Լոնդոն

ԵԴՈՒԱՐԴ ԳԻԼԲԷԿԵԱՆ

ՍԵՐՄՆԱՑԱՆ (Հանդէս)

ԱՍՏՂԱՏՈՒՆ – Բերքատուածներու ժողովածոյ

Հեղինակ՝ ՎԱՀՐԱՄ ՍՕՓԵԱՆ

Գուցէ տարօրինակ զուգադիպութիւն մը թուի, բայց իրողութիւն է թէ վահրամ անունը մեր սիրուած դրողներուն յատուկ է՝ (Անգամ մը մի՛ մոռնաք վահրամ Մալեանը ու կաֆաւեան վահրամը (վիքթոր կարտոն) ու կարծես թէ դեղագալար դալինիի պսակներով կը զարդարէ անոնց ճակատները այդ անունը: Ահա, առաջին տպաւորութիւնս, զոր անդիտակցաբար կրած եմ մեր ծերունազարդ բանաստեղծէն:

Կը յիշեմ, թէ մանկութեանս վաղ հասակէն, ինչպիսի հաճոյքով կ'ըմբոշխնէի, Սօֆեանի քերթուածները մեր հին ու նոր դրողներու դործերուն հետ, որոնք լոյս կը տեսնէին Ամերիկահայ պարբերական մամուլին մէջ: Տարակոյս չկայ թէ բանաստեղծը ջիղ ունի: Սիրած եմ մանաւանդ իր կարուկ, անսեթեւեթ խօսքը՝ ճերմակը ճերմակ ու սեւը սեւ որակող:

Լեզուն անպաճոյճ, առանց ուռուցիկ դարդարանքներու, երբեմն քնարական, յուզիչ, արտայօսլիկ, որ թափանցիկ կը դառնայ իր հաղորդական անկեղծութեան պատճառով, ու ընթերցողին վրայ անմիջականօրէն տպաւորելու ու հոդիին մորմոքը փոխանցելու ճարտարութիւնը ունի իր կարդ մը առաւելութիւններէն դատ: Իրն են նաեւ հայրենակարօտ հոդիի մը վայել մտքի սաւառնումները, անմերձենալի թեւաբախումներ, անմերձենալի դեղեցկութիւններ որոնելու համար. խանդաղորոր կարօտը, դերադոյն ճշմարտութիւններու սահմաններուն մօտենալու, այն անսովոր խոյանքները, որոնք արձակուած հրթիռներու պէս լուսափողփող հսկայ աղեղ մը կը գծեն իր երեւակայութեան ընդարձակ հորիզոնին վրայ ու կը մարին իրենց նշանակէտին անմըէսլ հասնելէ վերջ:

Բայց այս բոլորին քով, ուշադրաւ թերիներ ալ կան իր ամբողջական դործին մէջ: Օրինակի համար՝ լեզուին վայելչութիւնը զուրկ է բառերուն ներքին դաշնաւորումէն, իր հոգ պատկերներուն ու փոխաբերութիւններուն առատութիւնը չի կրնար մեղմել ենթակայական խորացումներուն սակաւութիւնը:

Սահմանափակ է նաեւ սաւառնումներուն մթնոլորտը – չուրջպարադիծը: Անկեղծութիւնը, որ մեղմահոսան կը թաւալի իր դործին ամբողջութեան մէջ, երբեմն միամիտ ըլլալու աստիճան կը տափակնայ:

Զգայական նրբութիւններու պակասը ու ամենադլխաւորը հանդիսացող՝ ներշնչումի պոռթկումը ու արտասովոր խոյանքը, որ ինքնատպութեան կրակը պիտի վառէ, բարձրորակ արուեստի դործի մը դլխաւոր յատկանիշը կազմելու սահմանուած՝ բացակայ է:

Բայց, այս բոլորը նժարին վրայ դնելով հանդերձ, կը կրկնենք թէ չնորհալի բանաստեղծին վաստակը, չատ բան չի կորսնցնէր իր ընդհանուր արժէքէն:

Վահրամ Սօֆեան, տարիներու փորձոտիկներուն դէմ կուրծք տուած, վաղեմի կաղնիի մը կը նմանի, հաստաբուն լայն արմատներով, որոնք տարածուած են հայրենական հողին ընդերքներուն մէջ, դլխաւորաբար:

Անոր դոյութիւնը անկորնչելի պիտի մնայ ծառանալով ժամանակին ու յաւերժութեան փոչիին դէմ, ցորչափ պիտի ապրի ու պիտի յարատեւէ ըստիւրքն ու իր դրականութիւնը: Ցետոյ այնքան ալ յաւակնոտ ըլլալու չէ մեր ժողովուրդը, չատ պահանջկոտ կը դառնար, երբեմն անողոք ըլլալու աստիճան խարանելով իր ստեղծագործ դաւակներուն հոդիները, բայց կը հարցընենք, փոխարէնը բան մը կու տա՞յ արդեօք, չատ հետաքրքիր էի դիտնալու:

Ստոյգ է թէ տաղանդը – ինչպէս օտար ազդերու, նոյնպէս մեր մէջն ալ արդասիքն է ժառանգուած բնատուր չնորհի մը, որու վրայ աւելցուցէք միջավայրը, անոր ունեցած կենդդաղային պայմանները, որպէսզի իր ներքին ապրումները, դաղափարներու անվերջ ու խմաստուն չաղկապումով մը, ներչնչումին ու յղացման այդ երկուորեակ կարողութիւնները հասցնեն իրենց դերագոյն աստիճանին: Ու այն աստեն նուիրական բոցը պիտի վառի հոդիին դադտնախորհուրդ ալքերուն մէջ ու հրացայտ բառերու հեղեղը պոռթկայ, մռնչելով:

Ստեղծագործութեան այս թաւիր, կարելի է, մի միայն հանդիստ ու բրնականոն պայմաններու ներքեւ, եթէ հեղինակը նիւթական ու բարոյական բաւարարութիւն ունի, իր դոյութիւնը քաչկռտելու համար ճապաղութեան մէջ սոդայու հարկադրուած չէ, ոչ ալ ծանծաղ տափաստաններու մոլախոտերուն մէջ ստիպուած րլայ մնալու, ապասելով ակնկառոյց, հասնելու համար ողիմպական լուսակարկառ կատարներուն, որոնք ի սպառ խոյս կու տան իրմէ:

Տեղին է, որպէսզի, հոս չեչտենք թէ ներկայ սփիւռքահայ դրականութենէն անկարելին պէտք չէ պահանջուի, արուեստագէտը անլուր տուայտանքներէ չետոյ է, որ իր դործը կը յղանայ՝ կ'ամբողջացնէ տառապանքի ճամբուն վրայ, չնչահատ, ու հրաժարակութեան ալ կը ձեռնարկէ, որպէսզի առնասիրտ, երբեմն ալ բարեացակամ ու ծպդրածու հանրութիւնը իրրեւ իր պարտաւանքին թիրախ ծառայեցնէ դայն: Իմնչ ալ ներքաճչակ ու յաւակնոտ դարձանք տարադրութեան ճամբաներուն վրայ...: Կ'երեւի թէ միջադդային մշակոյթին հզօր արեւները պահ մը կուրացուցին մեր աչքերը, որ մեր ունեցած, ըլլալիք ու չըլլալիք արժէքներուն վրայ կը նայինք վերէն վար, դերակայ ակնարկով, որ ընդդիմութիւն չի վերցներ թնաւ: Բայց խօսք կու տամ ձեզի մեծամիտ հայրենակիցնե՛ր, որ բուռ մը միայն կը ներկայացնէք մեր հայրենանուէր ժողովուրդին դանդուածին մէջ, թէ ձեր բաղձանքներն ալ դուցէ տասնեակ մը տարիներու ընթացքին պիտի կատարուին: Մեր դրակա-

նուիրեան իսկական տաղանդները պիտի յայտնուին անսպասելի կերպով, երբ որ առակ ըլլան իւրացնելու իրենց ապրած միջավայրին հզօր ու ճաշակաւոր արուեստը:

Անկէ վոխ առնելով պոյները, ներբերանդները կատարելատիպ նմանութեամբ մը, առանց սակայն մոռնալու հայրենի կարկաչահոս, լուսաղբիւրներուն հաղուագիւտ ցայտքը: Այն առեն, հայ ժողովուրդին նորահաս գրողները, բարձրաթռիչ խոյանքով ու միջազգային չափանիշերու համապատասխանող բարձրորակ գործերով պիտի հարստացնեն արուեստին գանձարանը ... Ու միայն այն առեն...:

ԲԱԲԳԷՆ ԱՃԷՄԵԱՆ

Միշտ ինքնախաբէութեան ուղիներով...

Հայ սիւնագը կը չարունակէ ընթանալ ինքնախաբէութեան ուղիներով եւ օրօրուիլ կլատոթիոնեան պարագայական խաբուսիկ յայտարարութիւններով... «Հայ ժողովուրդին ծառայելը»...

Նախորդ թիւով անդրադարձած էինք չրջուն կուսակցական գործիչի մը դասախօսութեան, ուր խորհուրդներ կու տար աչխարհի մեծերուն, Հայկական Դատը լուծելու համար: Նոյն գործիչը վերջերս ստորագրած է յօդուած մը՝ «Արդարութեամբ պիտի լուծուի Հայկական Դատը», կու տանք վերջին մասը, ուր դարձեալ կը չեչտուի կարիքը կամուրջին, որ պիտի միացնէ հիւսիսն ու հարաւը, արեւելքն ու արեւմուտքը...

«Հայկական Դատը»ի լուծելու համար դաչնակցական գործիչ Տքթ. Բ. փափազեան մօդուածի մը մէջ ի մէջ այլոց հետեւեալ թելադրանքը կ'ընէ աչխարհի երկու հզօրներուն.—

Կարդայէք եւ ողբայէք հայկական անբուժելի ցնորամտութեան վրայ: Ինչ որ չենք մտածեր ընել հայկական ներքին կեանքին մէջ – կամուրջի մը հաստատումը բազմատեսակ, բազմազոյն կեդրոնախոյս հատուածներու եւ յատկապէս Հայրենիքի և Սփիւռքի միջեւ – կ'ուզենք որ ընեն աչխարհի երկու հզօրները, տարագիր եւ ներքին չեչտուած հակամարտութիւններով տարուած, և միշտ վարկաբեկող ու չէզոքացնող ելոյթներով աչխարհի լուրթ արդահատանքին արժանացող – յիչեցէք Սան Ֆրանսիսքոն Ատիս Ապեպան եւայլն – բազմութիւններու ընդարձակ հայրենիք մը տալու համար...

ԺԱՆ ԱԼՄՈՒԽԵԱՆ

Որ ամբողջ տասնամեակի մը ընթացքին նպաստեց աղբային ղպացումներու վառ պահման համայնքին մէջ իր ղեկավարած պարբերական երդահանդէսներով:

«Հայ Երաժշտութեան Բարեկամներ»ու Միութիւնը իր «Արաքս» երդչախումբով չնորհալի և արդիւնաւոր աշխատանք կը կատարէ մեր համայնքին մէջ:

Մեկ կարելի լուծումը անոնց, ապրող եւ ստեղծագործող աղբին, Հայոց աղբին վերապարձնելն է իր հողերը, իր հողերու ամբողջութիւնը, ազատութիւնն ու անկախութիւնը, որպէսզի ինք կարենայ դառնալ բարեկամութեան կենսարար կամուրջը, հիւսիսին եւ հարաւին, արեւելքին եւ արեւմուտքին միջեւ:

Ոչ Խորհրդային Ռուսաստանը կ'ունենայ, այն ժամանակ, ամերիկեան հրթիռներով սպառազինուած ղօրանոց մը իր հարաւային սահմաններուն վրայ, որուն չէզոքացման մտայղկումով, հազար ու մէկ վտանգաւոր քայլեր առնելու հարկադրանքին տակ կը դտնուի չարունակ, որոնք կրնան առաջնորդել դինք ու աշխարհը, անդառնալի երրորդ աշխարհամարտին:

Ոչ ալ Ամերիկայի Միացեալ Նահանգները կ'ըլլան հարկադրանքի տակ, հայկական բարձրաւանդակին վրայ, տեւաբար, եւ միլիոնաւոր տոլարներ ծախսելու, պայթուցիկ ինքնապաշտպանութեան մը խախուտ հաւասարակշռութիւնը պահելու, որ կրնայ ամէն վայրկեան նպատակին դէմ դառնալ, եւ աշխարհը կրակի տալ:

Դրացի բոլոր երկիրներն ալ Թուրքիան ներառեալ, իրական չահ մը մէյն կ'ապահովեն, եթէ Խորհրդային Ռուսաստանի եւ Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու համաձայնութեամբ յառաջանայ, իրենց կողմէ ապահովուած չէզոքութեամբ, ազատ, անկախ և միացեալ Հայաստան մը, որ իսկոյն կը դաղրի ըլլալէ կռուախնճոր մը, դառնալու համար տնտեսապէս բարդաւաճ, եւ բոլորին բարեկամութեան ձեռք երկարած, քաղաքակրթական կամուրջ մը:

Աշխարհի խաղաղութեան ճանապարհը այդ կամուրջէն կ'անցնի:

Խորհրդային Ռուսաստանն ու Ամերիկայի Միացեալ Նահանգները պէտք է ստեղծեն այդ կամուրջը:

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ ՄԸ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

Այնթափի ինֆնապաշտպանութիւնը 1919 Ապրիլ 1

1919ին, Այնթափէն տարադրուած առաջին կարաւանը վերադարձած էր, քաղաքը անգլիացիներուն կողմէ դրաւելէ անմիջապէս յետոյ: Վերադարձողներու թիւը երեք ամսուան մէջ հասաւ տասը հազարի, քաղաքը աւերակ դարձած էր եւ Այնթափի երբեմնի դեղեցիկ այգիներն ու տունները քանդուած էին:

Ժողովուրդը անմիջապէս սկսաւ վերաշինութեան եւ տնտեսական բարելաւման:

Անգլիացիներու ներկայութիւնը, ճիշդ է, ապահովութեան յոյս կը ներշնչէր ժողովուրդին, բայց կային հեռատես մարդիկ, որոնք մռայլ կը տեսնէին քաղաքական հորիզոնը: Առոնցմէ մէկին էր եւ առաջինը՝ Խորէն Վարժապետեանը, որ կը նախատեսէր վտանգէ անխուսափելիութիւնը:

Այս սեւ մռայլ, նիհար ու երկարահասակ, լուռ եւ խոհուն մարդը, լայն ճակատով եւ խորունկ աչքերով, չոր ու ցամաք եւ դաժան արտայայտութեամբ արտաքնապէս, իսկ ներքնապէս տաք ու կրակոտ, կը խոկար ու կը խոկար:

Ապրիլեան եղեռնին, տաճկական բանտն ու վայրագութիւնները շատ բան փոխած էր անոր մէջ, մանաւանդ որ թոքախտը կը կրծէր անոր սիրտ, ժառանգութիւն մը, բանտային կեանքի:

Խորէն անմիջապէս կը կազմակերպէ ղինուորական դաղտնի մարմին մը, որ պիտի հոգար ապագայ ինքնապաշտպանութեան ռազմական պիտոյքները: Առաջին խումբը բաղկացած էր եօթը դաշնակցական յայտնի խմբապետներէ, որոնք կը շրջէին ժողովուրդին մէջ, անոր տրամադրութիւնը չօշափելու համար: Խորէն Վարժապետեանը կ'ուղէր ամէն ինչ ըլլայ ժողովուրդի միջոցով եւ անոր համաձայնութեամբ:

Ժողովուրդի մէջ բեկում սկսած էր: Անգլիացիներու քաշուելէն եւ Ֆըրանսացիներու դալէն յետոյ պարզ էր, որ դաշնակից ուժերը մնայուն չէին, անոնք կրնային ամէն վայրկեան հայ ժողովուրդը լքել ու քաշուիլ, առանց կանխազգուշութեան:

Խորէն Վարժապետեանի, Թաթուլ Փիւսիէլեանի եւ Մ.ի նախաձեռնութեամբ, հրաւիրուեցաւ միջ-կուսակցական ժողովը, որ պիտի զբաղուէր ինքնապաշտպանութեան հարցով:

Խ. Վարժապետեանի զեկուցումէն յետոյ, որ կը նախատեսէր հայկական ջարդը, ժողովը միաձայնութեամբ կ'որոշէ ղինուորական մարմինը զօրացնել նոր, կարող եւ համապատասխան անհատներով: Կռուէն երեք ամիս առաջ, ղինուորական մարմինը լծուեցաւ դաղտնի աշխատանքներու: Նախ՝ ջանաց

պէնք ու ռազմամթերք դնել, պատնէշներ վինել դիշերով եւ ցոյց, պարէն պատրաստել, նշանակել դիշերային պահակները, թուրքերու չարժումներուն հսկելու եւ դիրքերը պահելու համար:

Ժողովուրդը ոչինչ դիտեր այս մասին մինչեւ 1920 Փետրուարի վերջը: Մինչ այդ չարագուշակ դէպքերը կու գային արդարացնել Ա. Վարժապետեան-ի նախատեսութիւնը:

Բազարի մէջ գնումներու համար գացած Ֆրանսացի պինուար մը կը ծեծուի վայրագօրէն, ուրիշ մը մի քանի օր յետոյ Դեկտեմբերին, Ֆրանսացի եւ րեք սպաներ, որոնք որսի գացած էին, յարձակման կ'ենթարկուին չէթէներու կողմէ, կուռի ընթացքին սպաներէն երկուքը կը վիրաւորուին որոնցմէ մէկը կը մեռնի: Նոյն ամսին, մարտքցի ութ հեծելազօրք, Այնթապ-Մարաշ ճամբուն վրայ, կը մորթուին Թուրքերու կողմէ, զանոնք վնտռելու գացած վեց հայ լեգէոնականներ նոյնպէս կը կորսուին:

Իսկ Յունուարին հայ-թրքական յարաբերութիւնները այնքան լարուած էին, որ Բազարի մէջ թուրքերը ծանրօրէն կը վիրաւորեն երկու հայերը, որոնք կը փոխադրուին հայկական թաղամասը:

Փետրուար 27ին, Քիլիս-Այնթապ ճամբուն վրայ, Ֆրանսական գունդ մը դարձեալ յարձակման կ'ենթարկուի թուրքերուն կողմէ, եօթը մեռեալներ տալով եւ հաղիւ ճամբան հարթելով կու գայ Այնթապ: Երեք օր վերջ թուրքերու ստիպման տակ, Ֆրանսական բանակի հայկական լեգէոնը Այնթապէն կը քաշուի, յուսալքութեան մատնելով ժողովուրդը: Ատիկա ազդանշան մը եղաւ, որ թուրքերը պիտի յարձակին հայերու վրայ:

Եւ իրօք, Ապրիլ 1ին, լեգէոնի քաշուելէն մէկ ժամ վերջ, խուժանը կը յարձակի չուկայ դտնուող հայերուն վրայ, իսկ Այնթապի ինքնապաշտպանութեան մարտիկները անմիջապէս կը դրաւեն նախորոշուած դիրքերը:

Ժողովուրդը երկու ժամուան խուճապէն յետոյ, կը հաշտուի իր ճակատագրին հետ եւ հանդիստ կը սպասէ տաճկական յարձակման:

Կէսօրէն վերջ, ժամը չորսին, համազարկեր կը լսուին ամէն կողմէ, հայկական թաղամասերուն վրայ:

Առաջին զոհը եղաւ Գէորգ Սարաճօղլեան, Շէյխի թաղի պատնէշին վրայ: Սպա կրկնակի յարձակումներ եղան Սողանլու Պուճաղը, Գոզանլը ու Ղայաճէդ դիրքերուն վրայ՝ բայց հակառակորդի համար ոչ մէկ յաջողութիւն:

Գիշերը հանդիստ անցաւ, Ապրիլ 2ին, Ղայաճըդի մարտիկները զրոհով մը կը դրաւեն Ղալա Աղասիի տաճկական դիրքը – քարաշէն տուն մը, յետոյ Ֆախրիի տունը, հայկական թաղամասը մաքրելով թուրքերէն: Նոյն օրը մեր ձեռքն էնկաւ կաթոլիկներու վանքը:

Երրորդ օրը, Ապրիլ 3ին, մեր խարխուլ դիրքերը – Գուզանլը եւ Սողանլը սարսափելի յարձակման ենթարկուեցան: Հերոսաբար էնկան դաշնակցական մարտիկներէն Յարութիւն Նանէեան, Յակոբ Ալըգեան եւ Սողոմոն

Ալապաշեան, իսկ թուրքերը յետ մղուեցան հակայարձակումներով, մեր ձեռքըն ինկաւ թաղի մեծ մասը:

Ապրիլ 3, 4 եւ 5ին յարձակումով դրաւեցինք Գուզանլիի մղկիթը, զայն դարձնելով իշխող դիրք մը Գուզանլը պահականոցի վրայ: Ինչպէս նաեւ Պարսումեան վարժարանը:

Մինչեւ Ապրիլ 11), մենք ենթարկուեցանք սարսափելի յարձակումներու, բովանդակ ճակատներուն վրայ:

Դաշնակցական Ֆէրիս ձեմիլը կամ ընկեր-Տիգրանը, որ ժամանակին իրրեւ զործիչ եկած էր Այնթապ, եւ երիտասարդութեան սորվեցուցած էր ռումբ չինել ու զործածել, այժմ այդ պատրաստուող ռումբերը հրաչքներ կը զործէին վ. Մ. Ս.ի դիւքերէն սարսափի մատնելով վախկոտ թուրքերը:

Ապրիլ 12ին, երեք ճակատով յարձակեցանք Շէյխ Ջամիի վրայ, որ կ'իշխէր մեր դիրքերուն եւ անընկճելի զարձած էր, ուր Ալի Գլըճ դիրք մտած էր երեք հարիւր չէթիներով :Մենք ունեցանք միայն երկու զոհ – Յովսէփ Հասըրճեան և որը մը՝ որ պատնէշի համար քարեր կը կրէր:

Բայց չկրցինք այդ դիրքը պահել ու դիչերով յետ քաչուեցանք, յաջորդ օրը նոր եւ պատրաստուած յարձակումով դրաւելու, որը մեզ յաջողեցաւ առանց զոհեր տալու: Միաժամանակ նոյն օրը դրաւեցինք Գուզանլըի քրտական թաղամասը եւ պահականոցը, որոնք իրենց ընդարձակութեամբ հաւասար էին հայկական ամբողջ թաղամասի մը:

Այսպէսով մեր չրջանը մաքրեցինք թշնամիէն, մեր ձեռքն ունենալով Շէյխ Ջամին, Աչէ փաչա, Ադ–եօլ, Այիպ Օղլը եւ Ղասաապաղ Պաչի ճամիները: Մինչեւ այս դրաւումները Ֆրանսացիները ոչ մէկ զնդակ արձակած էին մնալով լոկ հանդիսատեսի դերին մէջ:

Այնթապի հերոսամարտը չարունակուեցաւ այս ընթացքով, ու Ֆրանսացիները, նկատելով որ հայկական դիրքերը ամուր են եւ կրնան դիմադրել մինակ, եթէ ռազմամթերք ունենան, միացան հայերուն եւ կռիւը մտաւ նոր փուլի մը մէջ, որ տեւեց 72 օր: Ակէ յետոյ Ֆրանսացիներու սոխլմամբ, մենք հաչտուեցանք թուրքերու հետ, որոչ պայմանադրութեամբ, ու երեք ամիս զինադադար եղաւ:

Ֆրանսացիները խախտելով մեր չէզոքութիւնը նորէն մեզ սոխլեցին կռուի մտնել, որովհետեւ թուրքերը կը յարձակէին միայն Ֆրանսացիներու վրայ, զանոնք նեղելով:

Այս երկրորդ չրջանի կռիւները, տեւեցին մօտ մէկ տարի, որը վերջացաւ թուրքերու կատարեալ պարտութեամբ:

Այսպէսով այնթապցին ազատեց իր պատիւն եւ դոյութիւնը, կռիւներու մէջ տալով միայն չիսուներերկու զոհեր:

ԳԱՐԵԳԻՆ ՓՈՂՀԱՐԵԱՆ
(Բերդապահ)

ՄԵՐ ՀԱՄԱՅՆՔԸ ԵՒ ԻՐ ԳՈՐԾԵՐԸ

Ինչպէս որ կը նախատեսուէր, "Բարեկորոգչական"ները Լուսաւորչական Համայնքի վարչութիւնը ամբողջութեամբ իրենց հակակշռին տակ առին, Մայիսի մասնակի ընտրութիւններէն յետոյ:

Դժբախտաբար միակողմանի եղաւ ընտրութիւնը: Դաշնակցութիւնը ներկայացուց իր թեկնածուները և զանոնք ընտրեց միաձայնութեամբ: Ուրիշ ցանկ չներկայացուեցաւ: Ըստ պաշտօնական յայտարարութեան քուէարկեցին 5579 հոգի: Ընդդիմադիր հոսանք չներկայացաւ, թէեւ նման զօրաւոր հոսանք մը գոյութիւն ունի, որ անկազմակերպ է: Հայ հաւաքականութիւնները – բոլոր հորիզոններու տակ – կը յատկանշուին այս տկարութեամբ՝ ԱՆԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ:

Ուրեմն ներկայիս ունինք Բարեկորոգչական տեղէ բռնուած վարչութիւն մը, որ կը ձգտի իրականացնել իր բոլոր խոստումները, որոնք շինարարական բնոյթ ունին առհասարակ: Եւ պէտք է ընդունիլ, որ իրականացումներ մը արձանագրուեցան: Հողեր, շէնքեր գնուեցան, բուժարանի, իրաւաբանական գրասենեակի բացում տեղի ունեցաւ, երկրորդական վարժարանի բարերարը գտնուեցաւ, յանձին Պրն. Գրիգոր Ճամպազեանին և շուրջ վեց ամիսէ ի վեր հիմը փորուած է ապագայ "Ճամպազեան" երկրորդական վարժարանին:

Կրթական մշակութային գետնի վրայ եւս նկատելի են որոշ նոր միտումներ "Մուսա լերան հառաստուն օրեր"ու ներկայացումը – իր բոլոր թերիներովը հանդերձ – կը նկատենք դրական ձեռնարկ մը: Սակայն այս բոլորը գրաւական մը չեն համայնքին ապագայ խաղաղ զարգացման:

"Հասկացողութեան և գործակցութեան մթնոլորտ"ի մը ստեղծման համար անհրաժեշտ պայմաններն ու տրամադրութիւնը ցարդ կը պակսին: Ցանկութիւնները լոկ բաւարար չեն համահայկական ընդհանուր կամեցողութիւն և գործօն հետաքրքրութիւն ստեղծելու համար: Պատասխանատուութիւնները բաժնելու և տեսակէտներու, ըմբռնումներու զանազանութեան մէջ ներքին միութիւն մը ստեղծելու անկեղծ ցանկութիւնը իր արտայայտութիւնը պէտք է գտնէ համայնքին հիմնական կառոյցի արմատական բարեփոխման մէջ, ապահովելով բոլոր հոսանքներու, խմբակցութիւններու գործօն մասնակցութիւնը համայնքի գործերուն, իրենց ստացած ձուէներուն համեմատութեամբ: Առանց հիմնական այս փոփոխութեան հնարաւոր չէ ոչ մէկ տեւական արդիւնաւոր գործ, ոչ ալ բարեկորոգում:

Ն.

"Անի" Համագործակցական վարկային Ընկերութիւնը նիւթական յաջողութիւններ կ'արձանագրէ: Արդէն գնած է այն շէնքը, որու մէկ մասին մէջ

սեղաւորուած էր: Վերջերս բացումը տեղի ունեցաւ նոր գրասենեակներուն և այդ առթիւ Համագործակցականին նախագահ Պրն. Գէորգ Վարդպարոնեան, ընդհանուր գոհունակութեան մէջ յայտարարեց թէ Ընկերութիւնը իր շահէն 3·000·000 փեսօ յատկացուցած է համայնքին վեց դպրոցներուն, հինգ հարիւր հազարական փեսօ նուիրելով՝ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ և Խրիմեան Կրթական Հիմնարկներուն, ինչպէս նաեւ Մխիթարեան, Արծրունի, Պահչէնեան և Լիսէնթէ Լոփէսի վարժարաններուն:

«ՆԵՐԿԱ՛Յ»Ի ՅԱՐԱՏԵՒՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Հակառակ անկանոն հրատարակութեան և իր անխուսափելի թերիներուն, «Ներկա՛յ»ն սպասուած և փնտռուած պարբերական մըն է: Առանց կեղծ համեստութեան և հերքուելու մտավախութեան, այսքանը կրնանք յայտարարել:

Մեր նախորդ թիւը յատկապէս, արժանի եղաւ բազմաթիւ չնորհաւորութիւններու, որոնք եկան հեռուներէն և մեր շրջանէն: Ընթերցող բարեկամները կը յանձնարարեն շարունակել պարբերականիս հրատարակութիւնը, օդտակար և անհրաժեշտ դտնելով իր որդեգրած ուղին, իր հաշտարար ոգին, համահայկական լայն հորիզոններ ընդգրկող եղբայրութեան, սիրոյ, անյիշաչարութեան հզօրացնող և աղնուացնող գաղափարականը ու մասնաւորապէս Հայրենիք–Սփիւռք՝ փոխ յարաբերութիւններու սերտացման և կազմակերպման անյետաձգելիութիւնը:

Իրենց համակրութիւնն ու յարումը ոչ միայն խօսքով, այլեւ գործքով կը արտայայտեն հետեւեալ բարեկամները, «Ներկա՛յ»ի յարատեւութեան համար նուիրելով.

Պր. Փաւոս Էօրնէֆեան	40·000 փեսօ
Պր. Ասքանազ Գասպարեան	10·000 ,,
Պր. Գառնիկ Հայպետեան	5·000 ,,
Պր. Նուրի Ֆարսաֆլեան	5·000 ,,
Պր. Յակոբ Փալաս	5·000 ,,

Ջերմ չնորհակալութիւններ բոլորին: Պիտի աշխատինք պատնէշի վրայ մնալ և արդարացնել իրենց յոյսերը և անժանանալ ընդհանուրի աջակցութեան, սիրող մտայնութիւններու բարեչրջման դոյզն չափով մը իսկ սատարելու յոյսով:

«ՆԵՐԿԱ՛Յ»

ՍՏԱՑՈՒԱԾ ԳԻՐՔԵՐ

Շնորհակալութեամբ ստացանք Երեւանի Պետական «Մխանիկեան» գրադարանէն հետեւեալ արժէքաւոր վեց հատորները.–

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ, Հատոր 7, 1917–1941 ժամանակաշրջան, Հայկական ՍՍՀ Գիտութիւնների Ակադեմիայի հրատարակութիւն. Երեւան 1967, Տպաքանակ՝ 12·000: Խիստ չահեկան այս հրատարակութիւնը պատրաստուած է դէխաւոր խմբագրութեամբը խումբ մը ականաւոր պատմաբան գիտնականներու՝ Ցովհաննիսեան Ա. Գ. (դէխաւոր խմբագիր), Աղայեան, Տ. Պ., Առաքելեան Բ. Ն., Բարխուդարեան Վ. Բ., Գալոյեան Գ. Ս, Ցովհաննիսեան Ա. Ռ., Ներսիսեան Մ. Գ., Սարգիսեան Գ. Խ.:

ՀԱՑԱՏԱՆ, Աչխարհագրական նկարագրութիւն վերածնուած հայրենիքի, «Հայաստան» Հրատարակչութիւն, Երեւան 1969, տպաքանակ՝ 25·000 բազմագոյն նկարներով, քարտէսներով ճոխացած 460 էջնոց այս հատորին հեղինակներն են՝ Ալանեան Ա. Ա., Բաղդասարեան Ա. Բ., Դուլեան Ա. Մ., Վալեսեան Լ. Հ.:

ԼԻՈՑԻ ԵՐԿԵՐՈՒ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒԻ 10 ՀԱՏՈՐԵԱԿԻ առաջին և Բ.րդ հատորները, տպագրուած 1966 եւ 1967 թուականներուն: կը ներկայացնեն մեծ պատմաբանին հայոց պատմութեան Ա. Բ. հատորները: Հրատարակչական՝ «Հայաստան», տպաքանակ 30·000ական: Խմբագրական մարմին՝ Գրիգորեան Զ. Թամրազեան Հ., Թոփչեան Է., Ներսիսեան ՄԱ., Սարգիսեան Մ.: Նուէր՝ Մխանիկեան գրադարանէն:

ՀԱՑՈՑ ԼԵԶՈՒԻ ՀՈՄԱՆԻՇՆԵՐԻ ԲԱՌԱՐԱՆ, հեղինակ՝ Ա. Մ. Սուքիասեան, Հայկական ՍՍՀ Գիտութիւնների Ակադեմիայի հրատարակութիւն, Երեւան 1967: կը պարունակէ 83·000 բառ եւ դարձուածաբանական միաւոր:

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՏԱՐԱԶ, Հնագոյն ժամանակներից մինչեւ մեր օրերը, ուսումնասիրութիւններ եւ Այրոմի նկարները Առաքել Պատրիկի, Հայկական ՍՍՀ Գիտութիւնների Ակադեմիայի Հնագիտութեան եւ Ազգագրութեան Ինստիտուտի հրատարակութիւն: Մեծադիր եւ դեղատիպ այս Այրոմի տպաքանակն է ինը հազար, տպուած է Էջմիածնի տպարանին մէջ, 1967ին:

ԿԻՐԱԿՈՍ ԳԱՆՁԱԿԵՑԻ, Պատմութիւն Հայոց, աչխատասիրութեամբ Կ. Ա. Մելիք Օհանջանեանի, Հայաստանի Գիտութիւնների Ակադեմիայի հրատարակչութիւն, տպաքանակ 5000, Երեւան 1961: Նուէր Սուրէն Գոլանջեանի:

ԺԱԳԱՓՈՒՆՋ, կազմուած բանաստեղ Ժագ Ս. Յակոբեանի կողմէ, իր ծննդեան յիսնամեակին առթիւ, արձակ եւ յանդաւոր բանաստեղծութիւններով, տպարան »Շիրակ», Պէյրութ 1969:

Cinturones

IMPERIAL

DE

AGOP PALAS

•

LARREA 399

3ER. PISO

T. E. 48-8533

BUENOS AIRES

◆

DR. NICOLAS HERMES

CIRUGIA GENERAL

LUNES MIERCOLES Y VIERNES DE 16 A 19

AUSTRIA 1754
(ALT. SANTA FE 3000)

T. E. 82-3063

PEDIR HORA

Correo Argentino - C. C. B. y Suc. 3 - Tarifa Reducida, Concesión Nº. 6670 - Franqueo Pagado - Concesión No.1819

IMPRENTA ARAX SARMIENTO 2615